POVESTIRE DESPRE BUDAI NAGY ANTAL

(1430-1437)

Lupta de la Nagyszombat fusese pierdută. Iremediabil. Nu mai era nici o nădejde. Oştile craiului zadarnic au avut de căpetenie pe însuşi feciorul vestitului domn Stibor, voievodul Ardealului, iar în cele ale „sărmanilor"[1] doar pe mărunţelul de Prokop ! Zadarnic a avut odrasla de domnitor în oştirea sa cavaleri cu zale, bidivii focoşi, flăcăi aleşi pe sprînceană, bine hrăniţi, neam de ostaşi, care s-au îndeletnicit cu mînuirea spadei şi a paloşului, cu împlîntatul suliţei şi cu trasul la ţintă cu arcul din moşi strămoşi, în vreme ce micul Prokop — un fel de vătaf al norodului de la sate — n-a avut în oastea lui decît prostime fără învăţătură şi calfe de meşteşugari.

Zadarnic au tras tunurile puzderie de gloanţe asupra taberei de căruţe ale ţărănimii, zadarnic fost-a şi asaltul arcaşilor şi al lăncierilor tălpaşi. Călăreţii s-au prăbuşit însîngeraţi în faţa breşei deschise cu atîtea jertfe omeneşti. S-au întîlnit acolo, faţă în faţă, cu ţăranii îmbrăcaţi în pieptare de zale care mînuiau buzdugane cu codirişte lungă, legate cu lanţuri. Nimic nu-l putea apăra pe om sau pe animal de izbitura lor : nici un fel de platoşă, nici un fel de oţel, nici coif, nici scut, nici zale.

După ce oştirile craiului îşi sleiră puterile în nenumărate atacuri deşarte, s-au pus în mişcare pe un front larg carele

[1] *Sărmani* — trupe ale răsculaţilor (n. tr.)

ferecate ale țărănimii. Porniră încet, dar pe măsură ce coborau la vale mersul lor se transforma în iureș sălbatic. Deodată, coloana se despărți în două aripi... În clipa aceea, lupta luă sfîrșit : oștirile domnișorului Stibor începură să fugă înspre Pozsony, ducînd cu ele steagurile lor falnice. Ostașii înspăimîntați își ascundeau capetele sub scuturile pe care le cărau în spate ca să-i apere de loviturile urmăritorilor ce nu erau nici pe jumătate cîți cei din oastea craiului, dar totuși i-au urmărit pe învinși pînă aproape de Dunăre, tăindu-i, măcinîndu-i și căsăpindu-i fără îndurare.

Fuga de la Nagyszombat întîmplatu-s-a pe vremea Rusaliilor din cel de al una mie patru sute treizecilea an de la nașterea Domnului.

Deodată cu coborîrea serii, peste cîmpul de bătălie s-a lăsat liniștea. Pe locul unde fusese tabăra crăiască au venit să-și facă așezare de mas țăranii cehi, care își rînduiră căruțele în formă de cerc, legîndu-le una de alta, așa cum le era obiceiul. Noaptea era caldă. O tăcere deplină domnea peste tot. Din depărtare, tabăra părea un oraș luminat pentru zaiafeturi și petreceri. Dincolo de zidul căruțelor ardeau focuri mari ce înroșeau bolta neagră a cerului. În afara inelului alcătuit de căruțe nu se vedeau decît niște umbre mute care se mișcau de colo pînă colo : erau străjile ce vegheau somnul celorlalți. Din cînd în cînd, razele focurilor de tabără răzbăteau printre căruțe, scăpărînd în tăișurile late ale securilor paznicilor...

După miezul nopții, doi oameni călare părăsiră tabăra, înaintînd încet pe drumul ce urma cursul văii Dudvág, înspre Dunăre. Caii mergeau la pas, iar călăreții picoteau în șa. Drumul era bun, fusese bine bătătorit de oștile craiului care trecuseră pe acolo, iar de plouat nu mai plouase de o săptămînă.

Departe spre răsărit mijea de ziuă, cînd deodată calul care mergea în față începu să sforăie, apoi își înălță capul și se opri. Cel din urma lui se opri și el. Călăreții din șa se treziră. Priviră în jurul lor. Pe cîmpia întinsă șerpuia în unduiri domoale apa rîului, iar la dreapta se întindea, adormit, șesul acoperit cu arături și fînețe ; bucatele tinere stăteau pitulate sub roua grea și rece, iar ceva mai departe se vedea un sat, dincolo de care se înălțau munții. La stînga, malul era

prăpăstios și plin de surpături, năpădit de tufișuri de răchite și plopi, iar mai jos, de la poalele malului și pînă în apă, se întindea hățiș de trestii și de stuf. Caii suflau și sforăiau într-acolo. Acolo se ascundea ceva : lup sau om.

Din prăpastie se auzi un glas slab și înăbușit :

— Ei ! Oameni buni !

Călărețul din față își vîrî în brîu jungherul scurt și drept pe care-l dăduse la iveală cu o clipă înainte, de sub mantaua lui largă.

— Cine ești ?

— Nu mă întreba, dar de cunoști un Dumnezeu, ajută-mă ! Astîmpără-mi setea și scoate-mă din nămol !

Călărețul din față îi spuse ceva celuilalt, la care acela sări îndată din șa, își lepădă mantaua lungă de pe umeri și porni spre prăpastie. În mînă strîngea o sabie scurtă și dreaptă. Cînd ajunse la marginea surpăturii, luă sabia în dinți, apoi începu să coboare, dispărînd în întuneric. Un timp nu se mai auzi decît foșnetul tufișului. Pe urmă un strigăt :

— E un oștean.

Călărețul din șa îi răspunse :

— Dacă e din oastea craiului fă-i de petrecanie. Nici o pagubă. O să fie cu unu' mai puțin.

— E rănit. Se scurge tot viul din el dacă-l lăsăm pe loc...

— Lasă-l acolo, întoarce-te !

Glasul stins al străinului răsună mușcător :

— Văd că sînteți niște cîini, măi fîrtate ; îndurați-vă măcar cu un strop de apă pînă s-or abate pe aici și niște oameni.

După toate semnele i-au dat să bea fiindcă ceva mai tîrziu i se auzi din nou glasul :

— Să vă răsplătească Dumnezeu ! Dacă întîlniți niște oameni, îndreptați-i încoace...

Se auzi iar foșnetul de crengi și de frunze, apoi călărețul se ivi la marginea malului. Se duse în tăcere la calul său, își puse pe umeri mantaua largă care îi căzuse pe jos, pe pămînt. Din fundul prăpăstiei se auzi din nou glasul rănitului :

— Dacă mă prăpădesc, să știți că veți avea pe suflet moartea lui Nagy Pál din Voivodeni, hotnog în steagul starețului din Mănăștirul Clujului...

Auzind aceste cuvinte, călăreţul care era cu un picior în scară, gata să se salte în şa, se răzgîndi, îşi coborî piciorul pe pămînt şi rămase nemişcat, lîngă cal.

— Ce stai în cumpănă, Anti ? — se răsti la el omul din şa. Era un bărbat întunecat la faţă, cu barbă şi mustăţi stufoase.

Cel ce descălecase, un tînăr, înalt cu mustăţi abia mijinde, îşi duse calul la marginea drumului, unde îl priponi de o răchită, apoi se întoarse către ortacul lui :

— Am să-i dau ajutor.

— Ţi-ai pierdut minţile ?

— Părinte, acum ştiu cine este, am să-l ajut.

— Ostaş în slujba dracului, unealtă a călăilor.

— Îl cunosc din copilărie şi vreau să-l ajut.

— Ştii prea bine că nu putem întîrzia.

— Ştiu, părinte, Sfinţia Ta n-ai decît s-o iei înainte.

Şi tînărul începu să coboare din nou în prăpastie.

Celălalt strigă în urma lui cu voce puternică :

— Cine zici că-i omul acesta ?

— Ţi-am spus-o, părinte ! E o rubedenie de-a mea.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, Budai Nagy Antal !

Şi zicînd aceasta, izbi furios călcîiul cizmei în coastele calului.

În clipele acelea, cele dintîi raze ale răsăritului de soare începură să poleiască pămîntul.

*

În dricul vremii de coasă, după patru ani de cînd plecase de la aşezarea părintească şi de cînd nu mai venise nici o veste despre el, într-un sfîrşit de după-amiază, înspre înserat, Nagy Antal sosi acasă. Cînd pătrunse călare în sat, asudat şi prăfuit, nimeni dintre cei ce şi-au întors privirile după el nu l-au recunoscut.

În bătătura casei părinteşti, în faţa pridvorului, sări din şa şi intră în tinda cufundată în întuneric. Lîngă focul din vatră stătea o femeie bătrînă, care auzind zgomotul paşilor se întoarse spre noul venit şi se uită la el cu oarecare teamă.

Nagy Antal grăi cu vocea sugrumată :

— Mamă...

...În lumina obosită a înserării, flăcăul şedea în pragul casei şi privea vechea curte a casei părinteşti, unde totul era şi acum neclintit şi neschimbat, aşa cum fusese cu patru ani înainte, cînd plecase de acolo pentru cea din urmă oară... Maică-sa şedea lîngă vatra din tinda casei, de unde-i vorbea :

— Bietul taică-tău a murit astă-iarnă. Venea de la Cluj. L-a prins furtuna pe drum... S-a luptat cu ea o noapte întreagă, abia a putut răzbi să ajungă pînă acasă... Din asta i s-a tras boala... În trei zile l-a răpus.

— Şi bădia János ?

— E aici, sîntem amîndoi acasă. Încă nu s-a însurat, deşi ar fi fost vremea. E băiat bun, harnic şi înţelept. Să ştii.

— Gospodăria ?

— Nu mă pot plînge. Mai rău decît altora nu ne merge nici nouă. Trudim mult şi totuşi, nemeşi de ţară cum sîntem şi noi, cu greu putem agonisi cîte ceva. Moşia tătînelui vostru ea singură nu ne poate hrăni pe toţi, aşa că mai adăugăm şi din ce aduce partea mea de la Suceag, mai ales dacă vrem să strîngem cît de cît pentru zile negre.

Tîrziu seara sosiră de la coasă şi argaţii, împreună cu fratele său mai mare, capul gospodăriei. Cei doi fraţi se îmbrăţişară :

— Ei, Anti,[1] te-ai săturat de pribegie ?

— Săturat, János ! Mi-e deajuns ! De acu' rămîn acasă !

...După cină se aşezară cu toţii pe treptele prispei. Era o noapte caldă de vară. De pe rîturile proaspăt cosite vîntul serii aducea miresmele acrişoare ale ierbii ce se usca. Cei ai casei erau dornici să afle una, alta, despre Anti : pe unde umblase, ce făcuse, din ziua cînd, băieţandru fiind, a luat drumul Clujului şi nu s-a mai întors... Dar Anti nu avea chef de vorbă :

— Odată şi odată poate o să vă povestesc totul...

Mai tîrziu, răspîndindu-se vestea în sat că feciorul mezin al lui Nagy Péter s-a întors acasă, veniră la ei cîţiva cumetri.

[1] *Anti* — în limba maghiară, diminutivul de la Antal (Anton).

— Anti ! Povestește-ne și nouă ce-ai făcut pe acolo ?

— Odată, poate o să vă povestesc. Acum îs tare obosit.

Oamenii dădură din cap. Adevărat, după atîta amar de drum trebuie că era tare trudit... Totuși, nici unul nu se clinti din loc, stăteau acolo rezemați de perete sau ghemuiți la pămînt.

Într-un tîrziu cineva întrebă :

— Acu' de unde vii ?

— De la Pozsony.

— E departe ?

Într-un tîrziu, oamenii începură să se urnească din loc ; dădură bineți și plecară acasă. Voiau ca zorile să-i găsească cu coasa în mînă, fiindcă iarba înrourată se taie mai ușor.

*

A doua zi se apucă de treabă și Nagy Antal. Muncea cot la cot cu fratele său și cu argații, la strînsul fînului, la culesul și la căratul roadei, la îmblătit și la spart ogorul. Vreme îndelungată nu s-a mai mișcat din sat și din hotar. Uneori duminica trecea pe la cîte un vecin ca să mai schimbe și el cîte o vorbă cu gospodarii din sat. Cînd îl întrebau, el le povestea despre țări străine și îndepărtate, despre orașe multe și mari, pline de bogății, despre cetăți de piatră cu foișoare și chindii înalte, despre rîuri, despre mări întinse de nu știi unde se termină și pe care plutesc, ca niște gîște uriașe, nave cu lopeți și cu pînze... Le mai povesti despre împărat și despre alți crai și mari căpetenii de oaste, despre oștiri strălucite, îmbrăcate în platoșe de oțel, despre arme necunoscute, despre o unealtă nouă de război care se numește tun, despre tabere și bătălii de care ei nici nu auziseră vreodată...

Despre el însă nu vorbea decît tare pe scurt :

— Doi ani am umblat prin lume cu împăratul ; de la apa Rinului și pînă în țara Lehiei, de pe țărmul mării de la miazănoapte, unde nu se coace secara, și pînă pe țărmurile mării calde de la miazăzi, unde nu este iarnă niciodată și unde lămîiul rodește de două ori într-un an...

La sfîrşitul toamnei, împreună cu fratele său János, încălecară şi se duseră la Suceag, să vadă de cele două pămînturi din moştenirea mamei lor, pe care le stăpîneau împreună. La întoarcere făcură învoială să purceadă la împărţirea averii. Antal se mulţumea cu partea mamei sale de la Suceag, iar János ar rămînea cu cele moştenite de la tatăl său. Vitele le-ar împărţi pe din două, Antal urmînd să mai primească şi nişte bani.

Întorşi acasă, făcură învoială amănunţită, în bună pace şi în deplină înţelegere. Casele dărăpănate de la Suceag le reparară mînă de la mînă, aşa că încă înainte de Crăciun Budai Nagy Antal se încălzea la vatra sa. În aceeaşi curte locuia şi un argat, a cărui nevastă îi făcea mîncare şi îi spăla.

Înspre primăvară, înainte de a se începe semănăturile, a dat o raită călare pînă prin Sălaj, de unde s-a întors cu un iobag, găsit undeva prin vecinătatea Someşului, şi pe care îl aşeză în gospodăria sa. Iobagul era un om cu păr cărunt, cu mustăţi pleoştite, crunt la privire şi puţin şchiop de un picior. Era român şi îl chema Martin.

Antal îşi văzu cu multă rîvnă de gospodărie. Din întîia zi s-a înţeles de minune cu localnicii din Suceag. Nu se ţinea mîndru, lucra şi asuda la rînd cu ţăranii, iar cînd ieşea la cîmp se încălţa şi el în opinci, la fel cu ceilalţi, aşa că în scurtă vreme sătenii îl îndrăgiră :

— Anti ăsta nu rîvneşte să fie altceva decît ceea ce sîntem noi...

•

*

Trecu primăvara. Muncile mari de peste vară fuseseră date uitării. Se sfîrşi apoi şi culesul de toamnă. Într-o sîmbătă seara, cam la o săptămînă după tîrgul Clujului, în casa de la Suceag sosi bădia János, fratele său mai mare :

— Am loc de mas la tine, prîsleo, pînă mîine dimineaţă ?

— Se poate să n-ai ?

— Dar mîine, ai vreme să mergem împreună pînă la Basa Tamás ?

— Ce treabă ai cu el ?

— Are un mînz de vînzare. Am vorbit noi destul despre el la tîrgul de țară, dar nu ne-am putut înțelege... De vîndut știu că nu l-a vîndut, l-am văzut cînd îl ducea acasă... Aș vrea să-l vezi și tu, te pricepi doar mai bine la cai decît mine...

— Îl știu : e un mînz șarg, mai bine zis o mînză...

— Îmi place și aș vrea să-l cumpăr. N-am cal de călărie. Mă însoțești ?

— N-am fost niciodată pe la ei.

— Deși sîntem, oarecum, rubedenii...

— Da, dar nu-s opincari ca noi... Totuși, pot să văd și eu ce fel de marfă au de vînzare... mai ales de dragul tău.

*

Mînzul păștea în grădină la un loc cu caii. Dumnealui, domnul Basa Tamás îi porunci argatului să aducă mînzul în curte. Nagy Antal îl însoți și el pe argat. Din casă ieși fata lui Basa și se duse și ea cu ei.

— La mine vine mai curînd, decît la tontul ăsta...

Mînzul, într-adevăr, se apropie îndată de fată ; așa că argatul îi puse fără greutate căpăstrul în cap. Antal întrebă :

— A fost încălecat vreodată ?

— N-avea nici o teamă ! M-a purtat în spate chiar și pe mine...

— Să știi că mi-a fost cam frică... îi răspunse, surîzînd, Antal. Dar dacă l-ai încălecat tu, nici pe mine nu mă va trînti, adăugă Antal, luînd căpăstrul din mîna argatului.

— Faceți loc !

Fata îl prinse de braț :

— Oprește-te o clipă.

— Ce vrei ?

— Mneata vrei să cumperi mînzul ?

— Nu. Eu vreau doar să-l încerc. Cumpărătorul e fratele meu.

— Omul de colo ? Acela care stă de vorbă cu tata ?

— Acela.

— Nu-i potrivit pentru el, zise fata, strîmbînd din nas.

Antal începu să rîdă.

— Totuşi, e flăcău holtei şi încă din cei vrednici. Stăpîn la casa lui!

— O fi, dar lui i se potriveşte un cal, nu un mînz, adăugă mînioasă fata, apoi, întorcîndu-se pe loc, se înapoie în casă.

Antal o petrecu un timp cu privirea, dar pe urmă încălecă. Mînzul îl purtă peste tot. Cercetară amănunţit animalul şi din faţă şi din dos şi de pe de lături; îl pipăiră la genunchi şi la glezne, îi ridicară picioarele.

În cele din urmă, János se întoarse către Antal. Fratele său nu spuse decît atîta:

— Dacă intră în mîini bune, ăsta se face cal, nu glumă...

Dar Basa Tamás n-a vrut să scadă nici o para din preţ. Nagy János ţinea şi el la ce a spus, aşa că tîrgul nu se făcu.

Cînd îşi luară rămas bun, fata se strecură în apropierea lui Anti:

— Ascultă-mă ce-ţi spun: dacă nu l-a cumpărat acum, mînzul n-o să fie al lui în vecii vecilor!

Pe obrazul ei îmbujorat se citea plăcerea triumfului.

— Mare vrăjitoare eşti, Anuş! Ştiu că o să aibă de furcă soţul tău cu tine...

— Depinde de bărbat..., răspunse fata cu trufie şi sări sprintenă pe prispă.

Drumul către casă îl făcură tăcuţi, fără să-şi vorbească. János era posomorît.

*

În luna Crăciunului, chiar în săptămîna dinaintea sărbătorilor, peste sat căzuse atîta zăpadă că abia mai puteai ieşi din casă. Nagy Antal îşi trecea vremea cioplind într-un şopron cele trebuitoare pentru o sanie, iar Martin, iobagul, îi stătea într-ajutor. Peste cîteva zile însă, cerul se răzbună şi veni vreme de ger şi îngheţ. Tălpile saniei erau gata. La fel şi stîlpii, chingile şi încheietorile. Încheierea saniei o făcură afară, în faţa şopronului, în grabă mare, întrucît frigul cel aspru le îngheţa degetele. Era aproape

de vremea prînzului, cînd deodată cîinii se repeziră spre poartă, lătrînd furios :

— Martine, du-te de vezi cine umblă pe-acolo ?

Martin se întoarse nu peste mult timp, mînînd înaintea lui o sanie cu doi cai :

— Au sosit oaspeţi : fratele tău János cu un străin. Un fel de popă. I-am poftit în casă.

Musafirii şedeau în faţa vetrei şi se încălzeau. Nagy János îşi scutura chiciura de pe mustăţi :

— Să-mi mulţumeşti Anti, că pe o vreme ca asta ţi-am adus pînă aici musafirul...

Dar Nagy Antal nu se clinti din uşă. Stătea acolo, nemişcat şi se uita ţintă la noul sosit : era un bărbat înalt osos, cu barbă, cu privirea gravă şi aspră, îmbrăcat într-un fel de sutană neagră. În timp ce-l măsura aşa cu privirea, lui Nagy Antal îi învie în minte amintirea bătăliei de la Nagyszombat şi a nopţii cînd se întorcea acasă călare împreună cu acest om.

— Părinte, tu eşti ?

— Eu ! Am venit la tine.

Nagy Antal nu se clinti din uşă nici acum. Nu-şi reveni în fire decît în clipa în care îl auzi vorbind pe fratele său :

— Frăţioare, cred că ne-ar cădea bine o înghiţitură de vin fiert...

— Ai dreptate, János. Fiţi bineveniţi la mine. Poftiţi, luaţi loc şi încălziţi-vă. O să fac rost îndată şi de mîncare şi de băutură.

Mîncară şi băură. În vatră, focul ardea cu vîlvătăi, iar în casă se răspîndise o căldură plăcută. Antal întrebă :

— Ce te aduce pe la noi, părinte ?

— Regele s-a împăcat cu utrachiştii [1]. Le-a îngăduit folosirea potirului.

— Ai venit anume ca să aflu de la tine lucrul acesta ?

— Ca să-l afli şi ca să făptuieşti ! Dă-mi traista.

Traista şi chepenegul larg, cu guler mare, al musafirului erau aşezate pe lădoi. Nagy Antal i le întinse oaspetelui său, care scoase din traistă o carte groasă, legată în piele, pe care o puse pe masă, o deschise, apoi începu să-i întoarcă

[1] *Utrachişti* — sectă în cadrul husitismului, de tendinţă mai moderată, care luptă însă împotriva ierarhiei confesionale şi a supremaţiei romane.

foile. Deodată se opri, și ținu cartea — așa deschisă cum era — în fața lui Nagy Antal, spunîndu-i :

— Citește.

Flăcăul se uită lung și nedumerit la rîndurile pline cu litere negre pe care i le arăta oaspetele său. Obrazul îi păli și mîinile începură să-i tremure. Fratele său János se uita cu ochi mari, înfricoșat, cînd la mezinul său, cînd la făptura aceea cu fața încruntată ce părea a fi popă, cînd la carte.

Musafirul stătea neclintit la locul său. Îl cercetă pe Antal cu o privire aspră :

— Citește, Antal, să auzim și noi.

Și Nagy Antal citi :

„Iar în zilele acelea a venit Ioan Botezătorul și propovăduia în deșertul Iudeei, spunînd : pocăiți-vă că s-a apropiat împărăția cerurilor".

„El este cel despre care a zis proorocul Isaia : Glasul celui ce strigă în pustiu : Pregătiți calea Domnului, drepte faceți cărările lui".

„Securea e pusă la rădăcina pomilor, deci tot pomul care nu face fruct bun se taie și se aruncă în foc".

Nagy Antal tăcu și închise cartea.

— Iată, venit-a timpul potrivit pentru semănat, pămîntul a fost pregătit ca să primească în sînul său sămînța cea bună... Dar semănătorii sînt încă puțini.

— Pentru asta ai venit pînă aici, părinte ?

— Pentru asta, fiule ! Am venit să-i găsesc pe lucrătorii care vor ieși pe ogoare să semene la timp sămînța din care va răsări grîul vieții...

Oaspetele tăcu. Antal se uită îngîndurat la fereastra cu ochiuri de bășică prin care vedea cum se stinge lumina zilei de iarnă.

Fratele său se ridică și își șterse cu palma sudoarea de pe frunte. Îi era cald. Apoi, arătînd spre cartea neagră ce zăcea pe masă, întrebă încet :

— Ce fel de scriere este asta ?

Omul cu haine negre luă în mînă cartea, o ridică în sus, apoi o așeză din nou pe masă.

— Acesta este testamentul Domnului nostru Isus Cristos.

— Cum așa ? Că doar glăsuiește pre ungurește ?

— Da, glăsuiește în limba ungurească așa cum a poruncit Domnul Nostru Isus Cristos care a murit și a treia zi a înviat :

„Iar cei unsprezece ucenici au mers în Galileia, la muntele unde le rînduise lor Isus ; dacă l-au văzut pe El s-au închinat lui ; iar unii s-au îndoit și, apropiindu-se, Isus le-a vorbit lor zicînd : Datu-mi-s-a toată puterea în cer și pe pămînt. Drept aceea, mergînd învățați toate popoarele să păzească toate cîte v-am poruncit vouă".

Iar apoi, după ce a fost ridicat la ceruri : „Văzut-au învățăceii în ziua Rusaliilor limbi ca de foc... și deasupra fiecăruia din ei s-a oprit una. Și s-au umplut toți de Duhul sfînt și au început să vorbească în alte limbi, precum Duhul le dădea ca să vorbească".

Nagy János își luă căciula.

— Mă duc pînă la șopron să văd ce fac caii.

Porunci argatului să adape vitele și să le pună pentru noapte așternut proaspăt. Ieșind din șopron, nu se înapoie de-a dreptul în casă, ci mai umblă o bucată de vreme în sus și în jos prin curte, călcînd prin zăpada ce scîrțîia sub apăsarea pașilor. Pe cer începură să strălucească stelele, iar gerul sfîșia carnea obrazului ca o lamă. Se scutură, se opri o clipă pe loc, apoi se întoarse repede în casă.

Ceilalți doi erau încă tot acolo, în jurul mesei, dar cartea nu mai era în fața lor. Într-un ceaun atîrnat deasupra focului din vatră clocotea mîncarea, iar nevasta argatului, ghemuită pe laiță, dumica ceapă pe un curpător.

Musafirii rămaseră peste noapte acolo. Cînd se înveliră în blănuri și se lungiră în jurul focului, omul cu înfățișare de popă grăi :

— Dimineață voi porni spre Cluj.

— Te voi însoți, părinte.

Liniștea coborî peste ei. Cînd focul începu să se mulcomească, Nagy János se ridică și îl înteți cu cîteva lemne aruncate peste jăratic. Pe urmă se așeză pe scăunelul de lîngă vatră și vreme îndelungată privi cum se mistuie în flăcări, troznind și pocnind, bucățile de stejar pe jumătate crude. A stat acolo, veghind astfel, vreme îndelungată. Abia tîrziu s-a culcat din nou lîngă fratele său...

În zori de zi, tot el s-a trezit cel dintîi. Aţîţă focul şi se duse la cai. Nu mult după el ieşi în poiată şi Antal. Dădură de mîncare vitelor, aşternură sub ele paie proaspete, apoi frecară caii cu şomoioage. Într-o covată, Antal le aduse şi ovăz.

— Antal, astă noapte am dormit cam puţin...

— Vreme ai avut berechet !

— M-au muncit gîndurile.

— Te-ai gîndit la mînzul cel şarg al jupînului Basa ?

— Ba, la tine m-am gîndit tot timpul, îi răspunse János, ţesălînd coama cailor.

Anti dădu cailor ovăzul şi nu mai zise nimic. János urmă vorba :

— Unde ai deprins buchisitul literelor ?

— Tot umblînd şi colindînd prin lume, am învăţat taina lor.

— La ce-ţi foloseşte ? Sau, atunci, de ce nu te-ai făcut popă sau diac ? Te-ai întors acasă să rămîi tot ţăran ?

— ...Şi la ce te-ai mai gîndit ?

— M-am gîndit şi la celălalt... La popă şi la cartea lui despre care a spus că-i Sfînta Evanghelie. Aşa ceva eu nu pot să cred.

— Deşi acesta e curatul adevăr, János.

— Se poate. Dar atunci nu-i lucru cu socoteală s-o citeşti tu, care nu eşti popă şi încă pe ungureşte, cum n-am auzit niciodată s-o fi citit popii. E povară grea asta, Anti, şi eu nu ştiu la ce e bună şi la ce slujeşte. Dar cred totuşi, că nu-i lucru cu socoteală...

După ce adăpară caii, intrară împreună în casă. János nu mai scoase nici o vorbă, iar Anti se uita în gol, dus pe gînduri : „Fratele meu János se gîndeşte că asta-i treabă grea. S-ar putea să aibă dreptate, să fie într-adevăr treabă grea şi nesocotită. Dar poate totuşi, nu-i..."

Aşezîndu-se la prînzul de dimineaţă, János întrebă :

— Plecaţi pe jos ?

— Călare crezi că am îngheţa ?

— Ştii ce ? Luaţi sania mea. Pînă la amiază puteţi fi înapoi. Eu o să mai trec şi pe la Basa Tamás.

— Se vede că mînzul ți-a căzut cu tronc...
— Tare aș vrea să-l pot cumpăra...
— Bine, bine. Cînd mă întorc voi trece și eu pe la ei.

*

Era vreme de iarnă minunat de frumoasă. Drumul de sanie era lucios, cum nu se poate mai bun. Abia trecuse de amiază și Anti, întors de la Cluj, intra în curtea conacului familiei Basa.

Auzind lătrat de cîini, Basa Ana ieși afară. Anti tocmai acoperea caii cu cergile.

— Nu deshami ?

— Cît despre asta, porunca o dă bădia János. Caii sînt ai lui.

— Atunci deshamă liniștit. Încă nu s-au înțeles, rîse fetișcana.

— Nu ?

— Și nici nu se vor înțelege.

— Am crezut că János nu se va mai tîrgui...

— El nici nu s-a tîrguit, dar tata a urcat prețul mînzului.

— Ei, asta-i ! Da' de ce ?

— Așa am vrut eu ! Ca János să nu se învoiască la tîrg.

— Ai vrut tu așa ?

— Da, eu. Și acum se hîrjonesc într-una. Astăzi însă nu vor face tîrg.

Intrară în casă împreună. Anti dădu bună ziua, apoi se întoarse către fratele său :

— Ei, János, pot să leg mînzul la șiregla saniei ?

Basa Tamás rîse cu poftă. János se uită încruntat la mezin. Lui Anti îi înghețaseră mîinile, așa că se așeză lîngă vatră. Ana își luă furca răzimată de perete și se așeză pe un scăunel, lîngă maică-sa, care ședea pe laiță și torcea în fața focului. Anti își dezmorți palmele la foc. Vîrfurile degetelor îl dureau așa de tare încît credea că plezneşte carnea de pe ele.

Deodată își dădu seama că în casă nu mai vorbea nimeni. În același timp simți că privirea fetei care torcea lîngă el e ațintită asupra lui. Se întoarse spre ea și văzu doi ochi mari

și albaștri ca de copil, care îl învăluiau în lumina lor caldă. Se uitară o clipă unul la altul, apoi fata își întoarse capul spre furcă : trebuia să desfacă cu dinții nodul din fuior.

Tăcerea fu ruptă de gazdă :

— După ce te-ai desmorțit stai jos aici. O să-ți cadă bine o ulcică de vin și o îmbucătură de mîncare.

— Cred și eu, mai ales că astăzi încă n-am mîncat de amiază.

În timp ce înfuleca cu pofta omului flămînd bucata de carne rece și pîine, flăcăul simți din nou privirea fetei asupra lui. Basa Tamás îl întrebă :

— Cine-i popa care ți-a fost musafir ?

— Un popă oarecare. Îl cheamă Bálint. Preoțește la Ujlak, undeva prin comitatul Szerém.

— Unde vine asta ? Departe de aici ?

— Foarte departe, dicolo de Dunăre.

Basa Tamás bău o înghițitură de vin.

— Și de ce a venit din depărtări așa de mari ?

— A avut treburi pe la noi, prin Ardeal...

— Și cărțile le-a adus tot de acolo ? Biblia ?

Nagy Antal dădu din cap. Sfîrșise cu masa ; își scutură mîinile de firimituri și se întinse după ulciorul cu vin.

— Da, biblia. Testamentul cel nou al lui Isus Cristos.

— Biblie ungurească ?

— Da.

Basa Tamás învățase în copilărie doua clase la călugării din Mănăștur. Odinioară cutreierase cu steagurile voievodului Austria și Moravia, precum și țara bosniacului. Se împrietenise chiar și cu domnii de la comitat și cu negustorii din Cluj.

— Și unde l-ai cunoscut pe acest popă Bálint ?

— La Praga.

— E din cei cu potirul ?

— E preot adevărat după testamentul Domnului Nostru Isus Cristos.

Basa Tamás se încruntă, apoi lăsă să-i scape cuvîntul greu:

— E utrachist ! Un eretic !

Cuvîntul rostit lovi ca o măciucă. În odaie se lăsă o liniște înfricoșată și rece.

Nagy Antal se uită rînd pe rînd la fiecare din cei de față ; bărbații îl înfruntară cu toții și nu se atinseră de ulcica cu vin, iar femeile îl priviră și ele oprindu-se din tors. Se ridică cu fălcile încleștate fără să scoată o vorbă și ieși urmărit de privirile tuturor. Cînd reveni, toți ochii se ațintiră asupra lui.

Nagy Antal avea în mînă o carte neagră și groasă, legată în piele, pe care o puse pe masă, apoi se așeză, deschise cartea, o răsfoi și începu să citească :

„Învățăceii făcură așa cum le porunci El, pregătind mielul de Paști".

„Și cînd veni ceasul a șezut la masă și împreună cu El au șezut și cei doisprezece apostoli și a zis către dînșii : „Foarte mult am dorit să mănînc mielul de Paști împreună cu voi, înainte de patima Mea".

„Căci vă spun vouă că de acum nu voi mai mînca din acestea pînă se vor săvîrși în împărăția lui Dumnezeu".

„Și luînd pîinea și binecuvîntînd-o, a frînt-o și le-a dat-o lor, zicînd : acesta este trupul meu, care pentru voi se frînge, aceasta să faceți în amintirea mea".

„Asemenea a luat și paharul și după ce au cinat a zis : Acest pahar este legea cea nouă întru sîngele meu care se varsă pentru voi..."

Nagy Antal închise cartea :

— Toate acestea sînt scrise în Evanghelia Sfîntului Apostol Luca, Cap. XXII, versurile 14—20.

Pîinea era în colțul mesei. A rupt o fărîmă din ea, a îmbucat-o, apoi sorbi vinul ce-i mai rămăsese în ulcior.

În tăcerea grea și apăsătoare, cineva începu să plîngă încet și dureros.

Nagy Antal se ridică de la masă și îi spuse fratelui său :

— Se întunecă. E vremea să pornim...

*

De sărbători, sania lui Anti fu gata. Era o sanie cu tălpi înguste, pentru un singur cal și cu un singur ziț, acoperită cu coș de nuiele. Capetele din față ale tălpilor erau îndoite și înalte, iar cele dinapoi aproape că se împreunau.

Erau prinse deolaltă cu o chingă din lemn de păr păduret. Deasupra chingii era cioplit în lemn un cap de pasăre cu pliscul încoroiat. Stîlpii, la fel cu încheitoarele, fuseseră dăltuiți cu multă grijă de către Martin, care, de altfel, șlefuise cu cuțitoaia toată lemnăria saniei. În întîia zi a sărbătorilor, cînd se urcă în sanie să se ducă pînă la Buda, fratele său János s-a uitat la ea cu de-amănuntul, apoi a zis :

— Sania e frumoasă, dar ți-ar trebui și un cal...

— Ca de pildă mînzul lui Basa...

János se uită încruntat la mezinul său :

— Nu cumva ți-ai pus ochii pe el ?

— Mi-ar plăcea, mai ales că văd că pentru tine nu face paralele...

Dar glasul fratelui său mai mare deveni aspru și rece :

— Sînt eu în tîrg cu el !

Anti rămase mirat, dar pe urmă dădu din umeri :

— Bine, János. Uite, îți făgăduiesc : eu nu voi cumpăra mînzul...

Petrecură seara împreună, dar cum nici unul nu prea avea poftă de vorbă, se culcară devreme. A doua zi dimineața, Anti începu să se pregătească de drum.

— Credeam că vei petrece sărbătorile cu noi, îi spuse fratele său.

— Am făgăduit să mă duc în altă parte — răspunse Anti — apoi își luă rămas bun.

Mamă-sa nu îndrăzni să i se împotrivească nici măcar cu o vorbă, iar fratele său nu-l opri nici el...

*

În anul acela, iarna fusese lungă și aspră. Pînă în luna lui Mărțișor cînd ningea, cînd era ger aspru. Vremea nu s-a schimbat decît abia spre duminica de lăsata secului. Sîmbătă noaptea începu să adie dinspre Soare-Apune un vîntuleț cald și spre dimineață streșinile curgeau îmbelșugate.

Pe la amiază, Nagy János sosi la Suceag, căutîndu-l pe fratele său. În curtea gospodăriei nu găsi decît un argat care descărca niște lemne de pe o sanie și înjura de mama focu-

lui drumurile rele. Întrebîndu-l unde îi este stăpînul, iobagul dădu din umeri : nu știe ! Nu știa nici cînd se întoarce acasă. Și mai mormăi ceva despre stăpînii care umblă lela, în loc să-și vadă de gospodărie.

János era să se întoarcă acasă, dar în cele din urmă totuși descălecă și trecu și pe la Basa Tamás.

— Îl căutai pe fratele meu, dar nu-l găsii acasă.

— Nici noi nu l-am văzut toată iarna.

Îl poftiră să șadă, și-l îmbiară cu mîncare și băutură. Pe urmă stătură de vorbă mai ales despre primăvara ce se apropia și despre lucrul cîmpului cu care, din pricina iernii lungi, nu mai știau cum să pridideasca. Mai vorbiră și despre tîrgul de țară care bătea la ușă și pentru care ar trebui pregătite vitele, precum și despre ce mai aveau de scos la vînzare încă de pe-acum. Nagy János își luă apoi rămas bun :

— Mă grăbesc. Mama noastră-i greu bolnavă ; din pricina asta am venit după fratele meu... Ar fi dorit să-l vadă... O clipă stătu dus pe gînduri, apoi adăugă : Va să zică n-a fost pe aici ?

— Nu l-am văzut dinainte de Crăciun, de cînd ați venit împreună...

Nagy János se mai abătu o dată pe la casa mezinului și îi spuse argatului că dacă i se întoarce stăpînul să-l trimită de îndată la Buda, fiindcă maică-sa a fost atinsă de grea boală...

*

Nagy Antal sosi acasă abia peste o săptămînă. Între timp maică-sa murise. Fratele său János l-a dus să-i arate mormîntul.

Seara se așezară în preajma focului. Antal era slăbit, tras la față, istovit. Somn — cu toate acestea — nu-i era, iar privirea ochilor lui se păstra încrîncenată și aspră. Vorbiră de ale gospodăriei. János dădu din umeri.

— Ar fi vremea să arăm, pămîntul încă-i moale. Să nu întîrziem cu semănatul... De altfel, nici nu mai știu cum o s-o pot scoate la capăt, cu toate angaralele astea... Prea am rămas singur...

Anti clătină din cap. Fratele său era un om mătăhălos la trup, lat în spate, cu mişcări încete şi greoaie. Chiar şi mintea i se învîrtea destul de greu :

— Bătrîna îmi va lipsi mult, îşi urmă el vorba. Tu ştii frăţioare că ea făcea totul în jurul casei, eu n-aveam nici o grijă. Îmi va lipsi, o ştiu...

Anti se uita la foc şi scormonea jăraticul.

— János, ar trebui să te însori, zise deodată.

Fratele său rămase uimit :

— Îţi baţi joc de mine...

Dar faţa lui Anti era serioasă.

— Ţi-o spun din toată inima, crede-mă, János. Tu ai trebuinţă de o femeie la casă. Să ştii !

— Dar tu ? Văd că nici tu nu te prea grăbeşti. Sau te pomeneşti că astă-iarnă te-ai ţinut după vreo fustă ?

— Eu am alte treburi. Dar să nu vorbim de asta...

*

S-a desprimăvărat tîrziu. Cîmpul a înverzit dintr-odată ; oamenii se speteau ca să îndeplinească grabnic muncile cîmpului.

Din ziua în care şi-a împlîntat brăzdarul plugului în ogor, Nagy Antal nu s-a mai mişcat de acasă. Muncea din greu în zilele lucrătoare, afară pe haturi, iar cînd ploua şi nu puteai ieşi la cîmp îşi vedea acasă de treburile gospodăriei. A înădit poiata, lărgind-o, a înţărcuit un ocol pentru viţei. În după amiezile de duminica se ducea pe la cîte un vecin sau cumătru ca să mai schimbe şi el cîte-o vorbă cu cei din sat. Dar îndeletnicirea asta nu-i prea plăcea, uneori chiar îl plictisea ; era mai mulţumit cînd putea să plece undeva călare în zori de zi şi să se întoarcă acasă numai seara tîrziu.

Oamenii se mirau şi se minunau de obiceiurile lui, ba la început încăpuse chiar pe gura lumii. Unii ziceau că-i la mijloc vreo muiere, alţii născociră altfel de tălmăciri. Dar încetul cu încetul, lumea s-a obişnuit cu Nagy Antal aşa cum era şi nu s-a mai ocupat în mod deosebit de el. Dacă însă uneori el se amesteca printre săteni, îl primeau cu

bucurie. Simţeau că Budai Nagy Antal era, oarecum, altfel construit decît ei toţi. Chiar dacă se încălţa cu opinci cînd mergea la lucru, el părea totdeauna mai bine îmbrăcat decît ei. Nu era mai osebit, dar era, totuşi, altfel.

După ce isprăviră cu semănatul au avut de strîns fînaţele din lunca. Dar Nagy Antal avea şi alte treburi... S-a apucat să taie şi să care acasă nişte spini cu care a plănuit să-şi acopere gardurile de nuiele. Nu isprăvise bine nici înăditul poietei şi căzu pe el munca cea mai grea : cositul. Pe rîturi, iarba crescuse, era coaptă, deasă şi înaltă, pînă peste genunchi. La Călăţele aşa era rînduiala : de cum începea coasa şi pînă toamna gospodarii nu mai aveau nici o clipă de răgaz.

În dricul verii, Nagy Antal şi cei trei cosaşi ai săi tocmai isprăveau tăiatul ierbii din lunca ce se întindea pe coasta de la poalele pădurii. Era pe vremea ujinei. Oamenii, obosiţi, se adunară la marginea pădurii, să se odihnească oleacă la umbră. În vremea asta, Anti se duse să vadă postatele cosite... Să vadă dacă se uscase fînul destul de bine, ca a doua zi, după ce se va mai zbici roua, să-l poată întoarce, iar seara să-l strîngă în căpiţe. Se uită şi la cer ; soarele dogorea puternic, iar pe toată bolta nu vedeai nici o fărîmă de nor ; mîine va fi tot timp frumos. Nagy Antal era mulţumit şi-şi făcea socoteala cîte femei trebuie să aducă a doua zi pentru întors şi greblat. Deodată îşi aminti că era vremea bureţilor amari ; ce-ar fi să dea o fugă pînă în pădure, să culeagă vreo traistă ?

Urca agale coasta dealului cînd, deodată, încremeni de uimire : din pădure îi ieşise drept în faţă şi cobora acum spre el Basa Ana. Da, venea drept spre el. Era desculţă. Purta poale tivite cu o fundă de un roşu aprins, cămaşă albă, orbitor de albă, prinsă deasupra gîtului cu un spăticel roşu ca sîngele. În jurul capului, în părul ei frumos, soarele de după amiază aninase o cunună de aur strălucitoare. Fata ducea pe braţ un coşuleţ şi păşea încrezătoare, plină de îndrăzneală, printre brazdele ce se uscau.

Cînd ajunse în faţa flăcăului se opri şi îi dădu bineţe.

— Spor la lucru ! Te văzui din pădure.

— Ai cules ciuperci ? Nu ţi-a fost frică aşa singură ?

— Mai erau şi alţii, dar i-am lăsat cînd te-am văzut pe dumneata.

— Ai vrut să te întîlnești cu mine ?
— Așa cum zici. Voiam să-ți spun ceva...
— Mie ? Tu ?
Basa Ana își lăsă ochii în jos și nu mai zise nimic.
— Ei, hai, vorbește !
— Vezi, acum nu mai știu ce să fac... Să-ți spun, sau să nu-ți spun...
— Păi adineaori voiai...
Între timp porniră. Coborau la vale, pășind agale unul lîngă altul, îngîndurați. Fata se uita tot timpul în pămînt, iar Antal se uita din cînd în cînd la fată.
— Cu cositul ai nimerit-o bine, zise Ana.
— Da, am avut noroc. Mîine ne apucăm de întors...
— Fînul nostru l-a plouat...
Fata pășea din ce în ce mai încet. În locul unde se isprăveau brazdele se opri și, fără să-și ridice ochii din pămînt, vorbi :
— Aș fi vrut să-ți spun că m-au cerut de nevastă...
Nagy Anti rămase uimit. Se uită cu luare aminte la fată : pe asta au cerut-o de nevastă ?! Dar e un copil !
— Bună glumă, răspunse el surîzînd, dar fata nu se mai uita la el.
— Ba este o glumă proastă, la care ești părtaș și dumneata !
Antal făcu ochii mari :
— Eu ? Eu sînt părtaș la așa ceva ? — întrebă el clătinînd din cap. A trecut tare multă vreme de cînd nu mai iau parte la jocurile copiilor.
Fata își ridică privirea. Se simțea stînjenită. Dar ochii îi jucau fără astîmpăr în cap.
— N-ai știut ? Zici că n-ai știut ! Nu se poate să nu fi știut !
— De unde să știu ! Nu mi-ai spus nici o vorbă nici tu, nici tatăl tău.
— Dar fratele 'mneatale...
Fața lui Antal se încruntă. Vorba i se opri în gît :
— János ?
— El ! Duminică ! Acum duminică...
— A fost pe-aici ?
— Nu. A trimis pețitori.
— Și te-a cerut pe tine ?

— Da, de nevastă ! — Fata, îmbujorată toată, nu se dumirea : și zici că n-ai știut ? N-ai știut 'mneata de asta ?

Antal nu răspunse. Dar se uita la fata din fața lui, de parcă atuncea ar fi văzut-o pentru prima dată.

Cum adică ? Fratele său mai mare să o ia pe copila asta ? Dar o fi oare într-adevăr o copilă ? Nu... Nu... nu mai e copilă...

— Tatăl tău ce-a spus ?

— A spus că mai avem vreme.

— Aveți vreme... Și tu ce crezi ?

— Eu am vreme ! Asta o știu !

— Altceva te-am întrebat. Ai vrea tu să te mărițí cu fratele meu János, dacă tatăl tău te-ar da ?

Basa Ana se uită adînc în ochii flăcăului și îi răspunse fără zăbavă :

— Nu !

Apoi îi dădu bineți și plecă.

Nagy Antal o petrecu cu privirea pînă ce o văzu coborînd dincolo de panta dealului. Fata mergea mîndră, plină de prospețime și tinerețe, cu talia dreaptă ; doar capul îi era puțin aplecat.

Flăcăul căuta cu privirea locul unde poposeau cosașii și porni, domol, într-acolo.

*

Într-o duminică, curatorul bisericii Vass György trimise vorbă seara tîrziu la Nagy Antal ca după liturghie să treacă negreșit pe la el, fiind așteptat de părintele Martin priorul [1] din Mănăștur, care voia să-i vorbească.

Nagy Antal se duse grabnic și de îndată ce intră în casă își dădu seama că cei de acolo nu-l mai așteptau decît pe el. În capul mesei ședea starețul mănăstirii. Chiriarhul avea cap ca de pasăre, barbă sură, păr cărunt și un nas cam încîrligat. De cealaltă parte a mesei, luase loc pater Jákob,

[1] *Prior* (lat.) — stareț (n. tr.)

fratele cel gras, atît de dăruit la vorbă cînd rostea predicile ; pe laiță, lîngă perete, ședeau curatorul și doi enoriași. Unul din ei era Basa Tamás. Nagy Antal își scoase căciula și păși în fața starețului.

— Prea Sfințite Părinte, m-ai chemat. Iată-mă, zise el, rămînînd pe loc, nemișcat.

Starețul îl cîntări cu privirea, apoi se întoarse spre ceilalți :

— Acesta este Budai Nagy Antal ?

Enoriașii dădură din cap, dar rămaseră neclintiți la locurile lor, cu capetele ascunse în mantale.

— Budai Nagy Antal, te-am chemat aici ca să-ți pun niște întrebări și ca tu să-mi răspunzi. Spune-mi, ești hotărît să-mi dai răspunsuri sincere sau nu ?

Nagy Antal își roti privirea.

— Să fiu oare în fața unui Tribunal ? Fiindcă în acest caz nu răspund ! — zise el, apropiindu-se de laița de lîngă vatră și așezîndu-se.

Nimenea nu se clinti. Starețul urmă :

— Nu, fiule, nu ești în fața unui tribunal, ci în fața Sfintei Biserici. Cînd e întrebat de preot, un creștin adevărat are datoria să răspundă. Te întreb deci : vrei să ne răspunzi ?

Nagy Antal se gîndi o clipă :

— Întreabă-mă părinte.

— Bine, fiule, mă așteptam la acest răspuns din partea ta. Deci, Budai Nagy Antal te întreb : cunoști tu un preot cu numele Bálint ?

— Îl cunosc, dacă te gîndești cumva la aceeași persoană la care mă gîndesc și eu, la părintele Bálint din Ujlak.

— Întocmai ! Știi tu că acest popă Bálint, împreună cu preotul Tamás din Pécs, au fost găsiți vinovați de erezie și chemați înaintea Prea Sfîntului Tribunal al Inchiziției ?

Nagy Antal păli, apoi se ridică în picioare, întrebînd cu glas de strigăt :

— L-au omorît ?

— Nu. Încă nu. A izbutit să fugă... din vreme...

Nagy Antal se reașeză pe laiță.

— Este adevărat — urmă cu întrebările călugărul — că acest popă Bálint a fost la tine, aici, la Suceag ?

— Adevărat ! A sosit cam pe la amiază şi a doua zi de dimineaţă şi-a urmat drumul la Cluj.

— De unde-l cunoşti ?

— De la Praga. Ţinea predici în faţa oştenilor maghiari. Eu eram pe atunci în oştire.

Priorul încuviinţă din cap, apoi urmă :

— Este adevărat că atunci cînd a fost la tine, popa Bálint ţi-a lăsat o carte despre care se spune că ar fi Sfînta Biblie şi că acea carte ar fi scrisă pe limba ungurească ?

— Adevărat. Cartea aceea este Noul Testament al Domnului nostru Isus Cristos.

— De unde ştii tu lucrul acesta ?

— Am citit-o.

Sprîncenele stareţului se încruntară, iar în ochii lui străluci lumina unui fulger. Cînd vorbi din nou, glasul lui tuna :

— Ştii tu că asta-i erezie ?

— Nu puteam s-o ştiu.

— Tu nu eşti preot, iar Sfînta Biblie nu este îngăduit să fie citită şi tălmăcită decît de un preot sfinţit. De unul care a primit sfîntul dar al preoţiei. Biblia cea adevărată este scrisă pe latineşte.

Nagy Antal zîmbi.

— Prea cinstite părinte, Domnul nostru Isus Cristos a fost jidov. El a cuvîntat şi a învăţat popoarele lumii pe limba ebraică. Nicăieri n-am citit în scrierile Evangheliştilor vreo poruncă după care Biblia n-ar avea voie s-o citească decît preoţii şi nici că ea trebuie să fie scrisă neapărat pe latineşte, limbă pe care noi norodul nu o pricepem.

Stareţul îşi încleştă pumnii, ba şi i-a şi ridicat puţin de parcă ar fi vrut să doboare pe cineva. Dar pe urmă, totuşi, degetele sale se răsfirară, iar cele două mîini i se împreunară pe piept. Începu să vorbească încet, foarte încet şi cu glas profund şi grav :

— Sînt leacuri care în mîinile celui chemat vindecă şi care se schimbă în otravă ucigătoare dacă ajung în mîini nepricepute. Mă auzi tu, Budai Nagy Antal ? Îţi vorbesc cu toată bunăvoinţa : tu umbli prea mult, hoinăreşti prea des în stînga şi în dreapta ; ai fost văzut în locuri unde nu aveai şi nu ai ce căuta. Lasă umbletul ăsta haţ-hui şi nu te mai amesteca în treburile care nu ţi s-au încredinţat ţie de către acei care au primit pentru aceasta putere şi îndemn de la

Cel Atotputernic. Ţie ţi-o spun deschis, fiindcă eşti om cu carte, umblat prin lume, care vei pricepe cuvintele mele: Prea sfinţitul episcop al nostru a cerut îngăduinţa Sfîntului Părinte şi pe aceea a craiului nostru Sighismund să înceapă sfînta inchiziţie pentru a stîrpi din Ardeal erezia celor cu potirul, a utrachiştilor. Şi adevăr grăiesc ţie cînd îţi spun că buba otrăvită va fi arsă din rădăcină de către doctorul cel adevărat, că rana va ustura şi va durea, că va curge sînge din ea, dar puroiul veninos nu va mai putea ataca trupul veşnic al sfintei noastre Biserici... Iar ţie, Budai Nagy Antal, îţi poruncesc să aduci de îndată aici şi să-mi înfăţişezi acea carte pe care tu o numeşti Biblie.

— Ce vrei să faci cu ea?

— Am s-o trimit Prea Sfinţitului Episcop ca s-o ardă.

Nagy Antal rămase o clipă pe gînduri, apoi se ridică.

— Bine! Fie aşa precum e voia şi porunca ta părinte. Am să vă trimit cartea. Voi veţi putea nimici hîrtia şi cerneala din ea, ele fiind zămislite de mînă de om păcătos. Dar adevărul Domnului nostru Isus Christos, care este cuprins în ea, nu va putea fi nimicit de nimeni, nici chiar de domnul Episcop şi nici chiar de Prea Sfîntul Papă de la Roma!

După ce vorbi astfel, se apropie cu paşi grei şi apăsaţi de masă, se opri faţă în faţă cu stareţul, care se uita la el încremenit:

— Mi-ai pus întrebări, părinte, şi eu ţi-am răspuns; mi-ai dat poruncă şi eu m-am supus, dar acum îngăduie-mi să pun şi eu o întrebare: ştii oare că Sinodul, de care ascultă chiar şi Sfîntul Părinte, a îngăduit creştinilor din ţara cehească să primească sfînta cuminecătură, aşa cum a orînduit Domnul Cristos, sub amîndouă formele ei, aceea a vinului şi aceea a pîinii, după cum li s-a îngăduit să citească Biblia în limba cehă? Mai ştii că Sighismund, craiul nostru, s-a legat cu jurămînt să nu mai tulbure în credinţa lor pe utrachişti? Prea Sfinţia ta ştie toate lucrurile acestea? Sînt ele adevărate?

Călugărul cu părul alb dădu din cap:

— Le ştiu şi sînt adevărate!

— Dacă sînt adevărate, te întreb pe tine, prea Sfinte Părinte, care eşti faţă preoţească şi om cinstit: este oare într-adevăr porunca Domnului Cristos ca Sinodul, Papa şi Regele să dea unui popor libertatea de a face lucruri pentru care alt

popor e trimis înaintea tribunalului inchiziției, la rug sau pe roată, de același Sinod, de același Papă și de același Crai ?

Nagy Antal privi spre bătrînul călugăr cu nas coroiat, dar văzînd că acela nu-i dă nici un răspuns, urmă :

— În slujba stăreției se află un hotnog, care-mi este neam de sînge dinspre tată și care se numește Vajdaházi Nagy Pál. E un soldat de seamă, care s-a luptat pe pămîntul cehesc cu multă vrednicie sub steagul voievodului. Hotnogul acesta nu știe carte, n-a învățat școală niciodată. Cu toate acestea, el ar fi de bună seamă în stare să ne spună care e pricina că se pot întîmpla astfel de lucruri. El ne-ar răspunde că ereticii cehi și-au cîștipat dreptatea în fața Sinodului, a Papei și a Craiului, fiindcă sabia lor este mai puternică decît sabia Papei și a Regelui. În schimb, credincioșii maghiari, adepți ai potirului, nu au dreptate numai fiindcă nu au arme. Asta o știe foarte bine și cumătrul meu, Vajdaházi Nagy Pál, pe care oștirile țăranilor cehi l-au pus de multe ori pe fugă vreme de patru ani.

Tăcu. În casă liniștea încremeni sub povara cuvintelor grele care fuseseră rostite. Oamenii ședeau pe laiță gîrboviți, iar cei doi călugări stăteau atît de nemișcați în jurul mesei, de parcă ar fi fost trunchiuri de lemn neînsuflețite.

— Reverendissime Părinte, cartea o trimit acum îndată, grăi încet Nagy Antal, luîndu-și rămas bun.

Cînd se deschise ușa, Basa Tamás îi spuse :

— Ascultă, Anti, la prînz să vii pe la noi. Ne adunăm mai multe rubedenii și m-aș bucura dacă ai fi și tu printre noi.

*

La începutul iernii se răspîndise zvonul că lefegiii episcopiei ar fi prins și înrobit pe popa din Sîncrai, pe care l-ar fi legat fedeleș, ducîndu-l la Cluj și că de atunci bietul popă nu s-ar mai fi întors acasă nici pînă astăzi. În luna lui Gerar, hotnogul Vajdaházi Pál îi povesti lui Nagy János că în noaptea Crăciunului, starețul a poruncit oștenilor săi să înconjoare moara de la Tilla, ceea ce aceștia și făcură, dînd peste o mare strînsură de oameni care sărbătoreau nașterea Domnului după obiceiul cehilor, în timp ce un fel de

preot le dădea împărtășania sub cele două fețe, a vinului și a pîinii. Cei adunați acolo erau țărani din împrejurimi, români și unguri deopotrivă, dar se afla printre ei și un nobil din neamul Kardos de Somtelek.

Toate acestea le povesti János în casa mezinului său din Suceag, unde venise — după cum spusese la amiază, cînd sosise, să-și vadă fratele. După amiază, isprăvind de povestit noutățile, Anti îl întrebă :

— Ei și acum, János, spune-mi adevărat, de ce ai venit ? Îmi dau seama că nu te-ai abătut pe la mine doar ca să mă vezi și nici ca să-mi povestești întîmplările acestea...

János se tulbură și îi mărturisi :

— Aș vrea să mă însor.

— Asta-i treaba ta.

— E adevărat. Dar datina ar cere ca să pețești tu fata pentru mine...

— Eu ?

— Tu ! Tatăl nostru nu mai este în viață, iar tu ești fratele meu, singurul meu frate... și fata e de aici din Suceag.

— E Ana lui Basa Tamás.

János își înălța capul :

— De unde ști ?

— Ai cerut-o doar și astă vară.

— Ți-a spus-o Basa Tamás ?

— Nu ! O știu chiar de la ea !

— Așa. Va să zică ea ți-a spus-o !

Înghițind în sec, nu mai spuse nimic. Tăceau amîndoi. János părea posomorît. Își sorbi vinul și se pregăti de plecare.

Anti îl întrebă.

— Vrei deci să ți-o pețesc eu pe Basa Ana ?

— Acum nu mai vreau.

— De ce ?

— Ești prieten cu Basa Tamás și te pomenești că-ți place fata și ție.

— La așa ceva nu m-am gîndit. Știi doar că nici mînzul nu ți l-am luat... E tot acolo încă și acum.

— Știu. E al fetei. Îl va avea cel ce va dobîndi fata...

Antal începu să rîdă.

— Ei vezi, frate János, tot ești tu om cu minte ! În cele din urmă o să capeți mînzul fără bani ! Dar n-are a face ! De vrei am s-o pețesc pe Ana pentru tine...

— Nu o mai cere. Nu te mai amesteca în treaba asta. Mă descurc eu și singur.

— E bine și așa...

Peste o săptămînă Antal află de la Basa Ana că János a trimis la ei ca pețitor pe bătrînul Nagy György, fratele mai mare al tatălui lor, și că tatăl fetei i-a răspuns și acestuia la fel, că mai este vreme, el nefiind grăbit să-și mărite fata.

— Dar tu nu ești grăbită ?

— De loc. Eu mai aștept.

— Pe cine și ce aștepți ?

— Abia la Paști împlinesc 16 ani.

*

La tîrgul cel mare din primăvară, Budai Nagy Antal se duse la Cluj. N-avea nimic, nici de vîndut nici de cumpărat, dar popii vestiseră prin predici că în ziua tîrgului de la Cluj vor fi arși pe rug niște eretici. Dornică să vadă cu ochii asemenea întîmplări, multă lume a pornit la drum. Mai ales că vremea era frumoasă și drumurile uscate.

În piața ce se întindea dincolo de Poarta Ungurilor între drumul mare și Someș, pe dîmbul spînzurătorilor, se afla locul hotărît pentru supliciu. Rugul fusese ridicat încă din zorii zilei. Lîngă el se afla rezemată scara albă ca neaua a gîdelui. Dîmbul fusese înconjurat din bună vreme de dărăbanții orașului, înarmați cu halebarde lungi, bune pentru alungarea copiilor hoștățenilor [1] și a derbedeilor în trențe care încercau să se strecoare dincolo de zidul viu al paznicilor.

După prînzul de dimineață începură să sosească orășenii, dar se adunau acolo și oameni veniți în urbe cu prilejul tîrgului, în mare parte săteni. Un negustor de vin a adus — încărcate pe doi măgari — niște burdufuri de vin, prevăzute cu cep, din care vindea băutură la cei însetați. Nădăjduia să-i meargă treaba în plin, fiindcă arșița era mare. Două calfe de brutar vindeau din niște coșuri mari cozănăcei împletiți și jimble proaspete.

[1] *Hoștat* — orașul de sus, cartier al Clujului (n. tr.).

Oamenii veneau în pîlcuri tot mai dese și mulțimea creștea din ce în ce mai mult. Orășenii, mai ales femeile și copiii, se îngrămădeau în jurul locului de osîndă ; erau veseli și gălăgioși, se mișcau de colo pînă colo, neastîmpărați și curioși.

Bürgerii sași îi urau pe utrachiști, adepții cuminecăturii din potir, din pricină că de peste douăzeci de ani nu-i mai răbdau în tîrgurile cehești pe negustătorii nemți veniți din alte părți, ba îi păgubeau și hărțuiau chiar și pe nemții din satele lor care erau credincioși împăratului și papei. Nu era deci de mirare că sașii așteptau cu nerăbdare și bucurie arderea pe rug a ereticilor.

Poporul de la țară, în schimb, era sumbru, dar liniștit, și nu se înghesuia să ajungă în primele rînduri. Oamenii care erau din același sat se adunau în pîlcuri și stăteau proptiți în ciomege, răbdători și nemișcați. Unii vorbeau cu glas șoptit, alții adăstau muți și încremeniți, cu fața încruntată, cu privirea pierdută în gol.

Trecuse de mult vremea prînzului de dimineață, cînd mulțimea începu deodată să forfotească : dinspre oraș se apropia în goană mare o ceată de flăcăiandri și haidamaci, țipînd cît îi ținea gura :

— Vin, vin !

Dinspre poarta orașului se iviră dărăbanți cu alebarde pe umăr, care se apropiau în rînduri strînse la locul osîndei. În urma lor venea magistrul orașului, înconjurat de Centumpaterii[1] urbei, apoi preoții, iar apoi „omul cel negru", acoperit pe cap cu o glugă și ținînd cu amîndouă mîinile, ridicat în sus, un paloș mare și drept, cu două tăișuri. Urmau cei trei osîndiți, care se tîrau puși în fiare, conduși de călăi cu ajutorul unor frînghii legate în belciug în jurul taliei lor. Cel dintîi, un bărbat bărbos, îmbrăcat într-o cămașă albă, lungă pînă în pămînt, purta pe cap o coroană de nebun ; ceilalți doi, oameni din popor, îmbrăcați în haine țărănești, erau desculți și cu capetele descoperite. Pletele lor lungi erau împodobite în batjocură cu pene de găină.

La sfîrșitul convoiului mărșăluia un alt pîlc de dărăbanți halebardieri.

[1] *Centumpateri* — consilieri ai orașului.

Mulţimea se înghesuia în nesfîrşite valuri. Oştenii nu puteau deschide drum dregătorilor oraşului şi preoţilor decît înjurînd şi îmbrîncind. De robii ce mergeau la moarte le păsa prea puţin. Mulţimea putea să-i lapideze cu pietre şi cu bulgări de pămînt, puteau să-i batjocorească cu vorbe oricît de neruşinate. Şi mulţi o şi făceau. Unii îi loveau chiar cu ciomagul ; dar o calfă de fierar care învîrtea un ciocan în aer, gata-gata să doboare pe unul din osîndiţi, fu izbit în faţă de un călău cu atîta putere că îl năpădi pe loc sîngele. Oştenii au rîs, mulţimea s-a tras mai la o parte şi a început să-i suduiască şi pe călăi şi pe dărăbanţi.

Convoiul a ajuns pe dîmbul spînzurătorilor şi a intrat înăuntrul cordonului de oşteni. Într-un grup stau magistraţii oraşului, în altul preoţii. Printre feţele bisericeşti sînt cîţiva călugări franciscani, apoi ceva mai departe benedictinii din Mănăştur. Osîndiţii sînt orînduiţi de călăi sub spînzurători.

Braţul întins a lui Vajdaházi Nagy Pál, hotnog al stăreţiei, arătă spre grupul întunecat al prelaţilor :

— Îl vezi pe franciscanul acela, colo lîngă protopop ?

— Spînul ăla, cu privire blîndă ?

— Da ! Uită-te bine la el, Anti ! Îl cheamă părintele Iacob. El este inchizitorul cel mare, cerut de episcop de la rege ca să judece pe credincioşii potirului. Ei i-a condamnat şi pe nenorociţii aceştia la moarte.

— Ca să nu mai poată muşca, javra turbată trebuie doborîtă ! zise încrîncenat Budai Nagy Antal.

— Mai încet, frăţioare. Să nu te audă careva dintre saşi. Nu-i vezi cum latră de bucurie ? De altfel, chiar printre cei cu potirul se găsesc destui vînzători şi ticăloşi...

Vuietul mulţimii se linişti dintr-o dată. Grămăticul consiliului începu să citească cu glas tare cele scrise pe un pergament, înşirînd faptele păcătoase de care s-au făcut vinovaţi cei osîndiţi, fapte cică întru totul dovedite prin cercetările drepte făcute de sfînta inchiziţie şi recunoscute chiar de făptuitori şi pentru care cei vinovaţi au fost osîndiţi să moară şi anume : preotul eretic pe rug, iar ţăranii traşi în ţeapă. Drept urmare, judecătorii încredinţează trupurile vinovaţilor gîdelui, iar sufletele lor Satanei.

Călăii tîrîră pe osînditul în cămaşă albă sus pe scară, iar acolo îl aşezară deasupra rugului şi îl legară de un stîlp. Cei ce erau de faţă dintre oamenii de la Călăţele recunos-

cură pe popa din Sîncrai, care fusese răpit din parohia lui toamna trecută, de către lefegiii stăpînirii. Deodată cu osînditul se urcă pe rug și un călugăr care îi întinse osînditului o cruciuliță și încercă să-i vorbească. Dar bărbatul care se pregătea de moarte nu-l băgă în seamă ; se uita spre cer și își mișca buzele într-un murmur fără grai. Pe urmă călugărul coborî de pe scara pe care un ajutor al călăului o luă și o răzimă de stîlpul spînzurătorii. Ceilalți călăi așternură în jurul rugului un strat gros de paie, pe care gîdele îl aprinse din patru colțuri deodată. Paiele erau ude și murdare, iar fumul lor gros și greu învălui repede în nori alburii și rugul și pe osînditul țintuit de stîlp. După o vreme începură să ia foc și lemnele uscate din care țîșniră flăcări înalte. Fumul se risipi. Capul omului legat de stîlp căzu în piept : leșinase.

O liniște înfricoșată și apăsătoare domnea peste tot ; trosniturile și pocnetele lemnelor uscate ce se mistuiau în vîlvătaia focului se auzeau pînă departe.

Veni rîndul celor doi țărani. Țipară și urlară ; unul ungurește, celălalt românește. Se zbătură și se împotriviră crîncen cînd îi înșfăcară călăii ca să-i tîrască la pierzanie, iar cînd îi loviră, ei îi mușcară cu dinții.

Se auzi un țipăt înfiorător, apoi încă unul.

Fuseseră trași în țeapă...

...Printre cei de față erau mulți oameni care în acele clipe au pălit. Au fost și din aceia care și-au închis ochii și și-au astupat urechile. Au fost unii care au țipat și alții care au leșinat, ca loviți cu măciuca în moalele capului ; aceștia au fost însă mai puțini. Cei mai mulți au privit cu gura căscată, cu nesățioasă curiozitate, cu ochii ieșiți din orbite, tot ce se petrecea acolo. Ba, unii din ei, ca să vadă mai bine, s-au ridicat și în vîrful picioarelor... Cînd se sfîrși cumplita osîndă, toți aceștia s-au întors în oraș sătui și mulțumiți... Dădeau din mîini, strigau și rîdeau ; erau bucuroși de petrecerea la care luaseră parte.

Vajdaházi Nagy Pál și Budai Nagy Antal au mers tăcuți și fără să scoată o vorbă, unul lîngă altul, pînă la poarta orașului. Acolo, fiind înghesuială mare, se opriră o clipă. Hotnogul rosti :

— Și totuși, nici tîlhari n-au fost, nici ucigași !

Iar Anti zise : asta n-am să le-o uit nici popilor, dar nici sașilor...

Mîna lui părea că tremură, fruntea îi era îmbrobonită de sudoare.

Din depărtare se auzeau urlete de durere și horcăit fioros. Țăranii trași în țeapă se luptau cu moartea.

*

Într-o noapte întunecoasă, Nagy Antal se trezi auzind lătrat furios de cîini. Sări din culcuș și se repezi să vadă ce se petrece în curte. Văzu un cal care se oprise și un om care descăleca. Cîinii lătrau și urlau sălbatic, gata să-i sfîșie. Anti își încălță în pripă cizmele, apoi întrebă cu glasul stins :

— Cine-i ?

— Ostoiește cîinii că trezesc tot satul.

Nagy Antal într-o clipă fu lîngă cel sosit. I se uită în față : îl recunoscu. Era bătrînul Kardos János din Șomtelec.

— Hai în casă.

Aruncă aș chii peste jăratic ; flăcările izbucniră în vîlvătăi. Kardos János începu să povestească :

— Ieri a venit în sat la noi un popă, însoțit de ostași. A început să prindă oameni. Printre ei și pe feciorul meu. Îl cunoști, doar. Băiatul meu îmi spusese că dacă i s-ar întîmpla ceva, să vin la tine să-ți spun. Uite-mă ! Am venit.

— Unde-s acum oștenii ?

— În sat. Rămîn peste noapte la noi în sat.

— Mulți ?

— Să fie vreo zece, doisprezece. Și un gornist.

— Te-a văzut cineva venind încoace ?

— Eu n-am zărit pe nimeni. Nici lumină n-am văzut.

— Să așteptați aici, pînă mă întorc, zise Antal ieșind.

Nu trecu nici o jumătate de ceas și reveni :

— Putem pleca.

Din colțul încăperii luă o sabie și se încinse cu ea. Oaspetelui îi puse în mînă un topor : cine știe, s-ar putea să le fie de folos.

În curte, Martin iobagul îi aştepta cu doi cai gata înşeuaţi. Încălecară fără vorbă şi-şi împlîntară călcîile în coastele cailor.

A doua zi, înainte de amiază, la Suceag sosiră pîlcuri de oşteni. Erau husari de-ai stăreţiei. În fruntea lor călărea Vajdaházi Nagy Pál. Lîngă el un călugăr în sutană cafenie. În urma husarilor venea o căruţă ţărănească, iar în coşul căruţei erau culcaţi doi oşteni oblojiţi la cap. De şiregla de dinapoi a căruţei, erau priponiţi doi cai înşeuaţi. În faţa porţii lui Nagy Antal, hotnogul îşi opri calul şi zise :

— Aci.

Descălecă ; călugărul făcu la fel. Hotnogul dădu poruncă de descălecare şi la alţi trei husari, iar ceilalţi, împreună cu căruţa, îşi urmară drumul spre Cluj.

Noii veniţi intrară în curte. Martin tocmai se trudea să încarce un car de gunoi. Cînd îi zări ce cei ce intrau în curte, iobagul îşi împlîntă furcoiul în gunoi şi scoţîndu-şi căciula ieşi în întîmpinarea lor.

— Unde-i stăpînul tău ? întrebă hotnogul.

— La cîmp, domnule. Ară.

Hotnogul şopti ceva la urechea călugărului.

Călugărul răspunse cu voce tare :

— Minte ; vreau să-l văd.

— Dacă porunceşti sfinte părinte, mă pot duce să-l chem, zise cu blîndeţe ţăranul.

— Tu să rămîi aici. Să se ducă unul din husari.

— Mă duc chiar eu, grăi hotnogul.

În faţa porţii se adunase mulţime mare. Oamenii se uitau curioşi la cele ce se petreceau în curte.

În timp ce hotnogul încăleca, Martin îl învăţă pe un băieţaş cum să-l călăuzească pe ofiţer. După ce se dumiri, băieţaşul începu să alerge în faţa călăreţului.

Călugărul se urcă în pridvorul casei, unde se aşeză pe o laviţă împletită. Porunci iobagului să se înfăţişeze înaintea lui.

— Unde a fost ieri stăpînul tău ?

— Şi ieri a fost tot la cîmp. A spart ogor din zori pînă în noapte.

— Cîţi cai are ?

— Patru şi doi mînji.

— Caii unde sînt ?

— Unde să fie, la cîmp ! — răspunse Martin clătinînd puţintel din cap.

Ostaşii slăbiră chingile cailor, apoi se întinseră în iarba verde la un strop de odihnă.

Martin însoţit de un husar, smulgea fîn din claie, ca să aibă ce da cailor de mîncare.

— Scoate-ţi-le zăbalele, să poată mînca, îndemnă el pe husari, apoi întrebă : de unde veniţi ?

— De la Şomtelec, fire-ar să fie ! — îi răspunse morăcănos un călăreţ.

— Dar cu stăpînul meu ce aveţi ?

— Supărarea ştie ! Da ia' ascultă omule, ne-ai putea aduce un codru de pită, zise soldatul scoţînd din desagul şeii o bucată de slănină.

*

Hotnogul se întoarse împreună cu Nagy Antal, care aşa cum era îmbrăcat, în opinci şi cămaşă, cu faţa încruntată şi plină de mărgele de sudoare, se duse de-a dreptul în pridvor să dea faţă cu călugărul.

— M-ai chemat din porunca Măriei sale voievodul. Iată-mă.

Obrazul încremenit pînă în acea clipă al călugărului parcă se zbîrci. Se uită tăcut la opincarul din faţa lui, îl măsură din creştet pînă în tălpi, apoi privi spre hotnogul care părea că surîde în vreme ce se apropia de ei.

— Ţăranul a spus adevărul, părinte.

Călugărul încruntă din sprîncene şi se ridică.

— Nu ştiu cum ai făcut-o, Nagy Antal ! Te pomeneşti că astă-noapte ai avut de ortac chiar pe dracul, dar de data asta ai izbutit să scapi. Să plecăm.

Călugărul ieşi în curte şi porunci să i se aducă calul. Nagy Antal se întoarse spre hotnog şi spuse cu voce tare :

— Oare steagul domnului stareţ e slujit de ostaşi ori de călăi ?

Hotnogul Nagy Pál se aplecă la urechea lui Anti şi îi spuse cît putu mai în şoaptă :

— Să nu te încrezi prea tare! Astă-noapte te-au recunoscut doi inşi. Dar unul e mort, iar celălalt tace! Ţi-o spun ca s-o ştii.

Cînd husarii ieşiră călare pe poartă, în faţa casei uliţa era plină de o mulţime de gură-cască. Erau mai ales femei şi copii, dar mai în spate se aflau şi bărbaţi destui. Unii din ei stăteau proptiţi în topoare cu coadă lungă. Alţii veneau de la cîmp, aproape alergînd. Erau bărbaţi aproape cu toţii.

Călugărul îi vorbi hotnogului. Era tare încruntat:

— Cu toate acestea, eu rămîn convins că omul acesta astă noapte a fost la Şomtelec. Ar fi trebuit să dau poruncă să-l legaţi.

Nagy Pál se uită la călugăr, apoi dădu din cap, arătînd spre mulţimea care foia în jurul lor.

— Dacă ai fi putut da poruncă arhanghelilor părinte, atunci puteai să-l pui în lanţuri pe Budai Nagy Antal, dar altfel nu! Nu văzuşi topoarele în mîinile oamenilor?

— Prostime netrebnică!

Hotnogul se mînie:

— Se vede că n-ai ochii tocmai buni, iubite frate, zise el. Toţi aceştia erau nobili-ţărani, şi aproape toţi rubedenii de-ale mele. Dacă ne-am fi atins cu un singur deget de Budai Nagy Antal, fii încredinţat că în această clipă n-aş mai răsufla în preajma ta, dar nici tu n-ai mai avea suflare să rosteşti vreo rugăciune...

După plecarea oştenilor, oamenii din uliţă au pătruns în curtea casei.

— Ce-a fost asta, Anti? Ce bai are călugărul cu tine?

Anti era cufundat în gînduri şi se uita pe urmele călăreţilor. Nu răspunse decît în clipa cînd îl zări în faţa lui pe Basa Tamás:

— Ieri la Şomtelec, călugărul a poruncit să fie prinşi mai mulţi oameni despre care zicea că sînt eretici. Peste noapte, nu se ştie cine, a slobozit pe robi şi a doborît doi oşteni.

— Bine, dar ce au cu tine?

— Au crezut că eu i-am slobozit pe cei robiţi.

— Popa ăsta-i nebun?

Nagy Antal nu zise nimic, ci dădu numai din umeri. Unul cîte unul, țăranii părăsiră curtea. Nu rămase acolo decît Basa Tamás, care era tare îngîndurat. După ce plecă și cel din urmă om din ogradă, mormăi :

— Zdravănă fugă de aici pînă la Șomtelec.

— Să fie vreo două poște...

— Cu un cal bun, drum de un ceas și jumătate ; înapoi tot pe atîta... Pe la miezul nopții, cîinii au lătrat cît i-a ținut gura în partea asta a satului... — adăugă el zîmbind și uitîndu-se în ochii flăcăului. Apoi se întoarse încet către el :

— Noroc bun, Anti...

*

Pînă la culesul de toamnă, Nagy Antal nu mai ieși din sat. Muncea zi de zi, din zori și pînă ce se întuneca. Duminicile și sărbătorile se ducea la Basa Tamás, vezi doamne, o învăța pe Ana să scrie și să citească. Înspre toamnă au ajuns atît de departe cu învățătura, încît putea să-i dicteze. El spunea cuvintele încet și cu răbdare, iar fata le scria cu aceeași răbdare pe hîrtie, cu ajutorul penei de trestie :

— „La început era cuvîntul, și cuvîntul la Dumnezeu era, și Dumnezeu era cuvîntul".

Oamenii văd mai mult decît s-ar crede, încît de la un timp flăcăii din sat nu prea roiau în jurul Anei... Nagy Antal era om cumpănit și niciodată nu a vorbit cu fata așa cum e obiceiul flăcăilor să vorbească cu fetele fecioare, dar cu toate acestea, de cîte ori trecea pe la ei, Ana era nespus de bucuroasă. Într-o zi de toamnă s-a întîmplat — erau în grădină și culegeau mere — ca Nagy Antal să-i spună fetei :

— Dacă m-aș însura vreodată, pe tine te-aș lua de nevastă. Dar oare ai vrea să vii după mine ?

Fata se îmbujoră. Îl privi pe flăcău drept în față, cu ochii ei limpezi ca de cleștar :

— După 'mneata, da.

— Vezi, dacă nu de alta, dar măcar de dragul mînzului pe care l-aş primi de zestre şi tot s-ar cuveni să te iau...

Ana răspunse rîzînd :

— Da, da, mai ales de dragul mînzului !

*

Pe la sfîrşitul toamnei, preoţii vestiră în toate bisericile noile rînduiri ale stăpînirii, după care de-acum înainte zeciuiala nu se va mai plăti în bucate ca şi pînă acum, ci numai în bani, după preţul pieţii. Şi adăugară îndată că s-au dat poruncă zeciuitorilor să nu primească decît bani din cei noi, cu bani vechi nemaiputîndu-se face nici un fel de plată către stăpînire... Şi, pentru ca toată lumea să aibă vreme să-şi facă rost de parale, strîngerea zeciuielii nu va începe decît în luna lui Gerar...

Cînd Nagy Antal a auzit despre porunca aceasta a stăpînirii, a simţit o izbitură drept în inimă :

— Sfinte Dumnezeule, oare ce năpaste ne mai aşteaptă ?

Două zile hoinări prin munţi şi prin păduri. Două zile întregi nu scoase o vorbă către nimeni. Două zile şi două nopţi lungi, foarte lungi, de toamnă, n-a închis ochii şi n-a luat nimic în gură. Se mistuia şi se frămînta. În sat nu îndrăznea să se ducă fiindcă nu vroia să vadă oameni. Se răfuia şi se frămînta în gînd, se răzvrătea pînă şi împotriva lui Dumnezeu. A treia zi, în zori, se furişă, flămînd şi obosit, pînă acasă la el, cu gîndul să se hrănească şi să se odihnească. În vatră ardea focul, iar lîngă vatră dădu peste un bărbat.

Nagy Antal îl cîntări din ochi cu luare aminte şi îşi dădu îndată seama de tot ce are să se întîmple :

— Părinte Bálint !... — zise el şi îşi aplecă adînc capul în faţa noului venit. Se simţea ca un vierme netrebnic.

— Fiule, am venit să stăm de vorbă — îi spuse oaspetele cu glas molcom, dar grav, fiindcă a venit plinirea vremii. Bucatele au început să dea în pîrgă, aşa că secerătorii trebuie să fie din vreme pregătiţi pentru a putea începe secerişul. Vrei să te îngrijeşti ca să ai destui secerători şi ca să aibă secerile ascuţite ?

Cu toată puterea inimii sale, Nagy Antal ar fi vrut să strige : „Nu, părinte, nu, nu vreau". Dar cînd graiul îi ajunse pe buze, el nu rosti decît atît :

— Vreau, părinte.

Auzind vorbele care i-au ieşit din gură, s-a speriat. Glasul acela nu era al lui, era un glas cu totul străin. Înfricoşat, începu să tremure.

— Fiule, prin gura ta a grăit însuşi Domnul nostru Isus Cristos, zise părintele Bálint, cercetîndu-l şi privindu-l cu ochii plini de strălucire. Acela care după mărturia evanghelistului astfel grăit-a despre el însuşi :

„Să nu credeţi că am venit să sădesc pacea pe pămînt, nu pentru pace sînt aici, ci pentru arme".

„Am venit să făptuiesc ca feciorul să fie duşmanul tatălui său, iar fata a mamei sale şi nora a soacrei sale inamică".

„Şi ca omului duşman să-i fie ce-i om în casa lui..."

Acest Isus mi-a poruncit mie să vin la tine şi tot el îţi porunceşte ţie să duci la împlinire munca lui...

*

A doua zi, Nagy Antal îi porunci iobagului Martin să purceadă la drum.

Apoi încălecă şi el.

Calea lui trecea prin faţa conacului familiei Basa. Fata era în curte, dădea tocmai de mîncare galiţelor. Văzîndu-l pe Anti, îi zîmbi :

— Unde pleci ?

— Am puţină treabă, fetiţo. O bucată de vreme nu voi mai fi pe acasă...

— Cînd te întorci ?

— Încă nu ştiu. Dar dacă nu vin mai curînd, de Crăciun voi fi la voi. Vezi să faci cozonaci buni !...

Lovit cu biciuşca peste cap, calul se ridică în două picioare...

*

A doua zi, a treia zi și în fiecare din zilele ce urmară în acest sfîrșit de toamnă, porneau la drum și dintr-un sat și din altul cîte un bărbat sau flăcău. Unii plecau călare, alții pe jos ; în cizme și mintean de miel unii, în opinci și țundre de pănură alții. Unii plecau către miazănoapte, spre Sălaj și Niraj, alții o luau spre răsărit, către Mureș și spre Tîrnave. Dar erau și din aceia care apucat-au drumul lui Soare-Apune, spre Biharia... Nimeni nu i-a băgat de seamă în vremea aceea pe acești singuratici pelerini, care nu duceau cu ei nici pungi grele de bani, nici mărfuri și nici arme și care nu erau decît niște bieți drumeți din aceia pe care îi poți întîlni peste tot și în toate timpurile, dar mai ales la sfîrșit de toamnă și la început de iarnă...

Nimeni, afară de cei la care fuseseră trimiși.

*

Sîmbătă seara, în ajunul Crăciunului, Ana așternu masa cea mare, din casa dinainte, iar în sfeșnic puse două lumînări. În mijlocul mesei așeză cozonacul încă fierbinte și o cană de lut, plină cu vin. În vatră, focul ardea cu vîlvătăi, iar pe gura vetrei oala cu mîncare, scoasă de pe jăratic, era așezată în așa fel, încît mîncarea din ea să se păstreze caldă. Nevasta lui Basa Tamás, o femeie mărunțică, cu fața mereu speriată, întreba din clipă în clipă :

— Să nu pun mîncarea pe masă ? Cred că ar fi vremea...

Basa Tamás nu răspunse. Privea nemișcat jocul flăcărilor, dar în aceeași vreme părea că ascultă glasurile depărtării. Fata se uită la tatăl său, apoi zise încet :

— Mamă, să mai așteptăm.

Deodată de afară se auzi lătrat de cîini, apoi pe tîrnat bocănit de pași. Basa Tamás își ridică privirea :

— E vremea să aduci mîncarea la masă.

În ușă se ivi proaspăt ras, îmbrăcat în țoale curate și surîzător Nagy Antal, poftind sărbători fericite celor ai casei, care îl primiră și ei cu zîmbetul pe buze. Din cea dintîi clipită băgară cu toții de seamă că Antal îmbătrînise : fruntea îi era brăzdată de zbîrcituri, pielea obrazului avea

o culoare închisă, mohorîtă şi era chiar cojită, iar ochii îi erau adînc înfundaţi în orbite, în timp ce gura îi era mereu încleştată.

Cozonacul proaspăt îl înfulecă însă cu poftă de lup. Privindu-l, Basa Ana se simţea cuprinsă de o nespusă bucurie. Gazda casei îl pofti să închine un pahar de vin, zicînd :

— Ai slăbit cam mult, Anti !

— Am tot timpul să mă îngraş la iarnă ; altă treabă n-am. Dar la voi ce mai noutăţi ?

— Murmură sărăcimea împotriva episcopului.

— Murmură peste tot.

— Sînt mînioşi şi boierii. Porunca episcopului îi năpăstuieşte şi pe ei.

— Numai de ei atîrnă să fie altfel.

— Cum ?

— Voievodul e mai puternic decît episcopul !

— Da ! Dar voievodul cînta pe aceeaşi strună cu ei, sau cel puţin aşa se spune...

— Dar regele e mai puternic şi decît voievodul.

— Dar el e departe !

Mai tîrziu Anti întrebă :

— Dar părintele Jákob e tot aşa de zelos ?

— Nu mai pridideşte cu treaba ; cînd n-are, îşi face. Săptămîna trecută şi-a pus oamenii să dezgroape osemintele răposatului preot de la Dăroţi şi să le ardă. Poporul era cît pe-aci să năvălească asupra oştenilor. Dar de atunci Vajdaházi Nagy Pál nu-i mai însoţeşte pe călugării franciscani în drumurile lor de acest fel...

— A fost acolo ?

— A fost. Dar cînd a ajuns acasă şi-a aruncat sabia în faţa stareţului, spunîndu-i îndată că el s-a năimit oştean, nu unealtă de-a călugărilor şi nici tulburător de morminte.

— Stareţul ce-a făcut ?

— A vrut să-l pună în fiare. Noroc că părintele prior Márton, a împăcat lucrurile. De atunci, însă Mănăşturul nu-i mai dă oşteni lui Pater Iacob.

*

În luna lui Gerar, zeciuitorii episcopiei porniră la sate să strîngă zeciuiala. După porunca dată, ei cereau ca plata dăjdiilor să se facă în bani din cei noi, însă

pretutindeni poporul se împotrivea cu încăpățînare la orice fel de plată. Acolo unde dregătorii au încercat să folosească puterea, sătenii li s-au împotrivit, ba au fost unele locuri unde i-au luat chiar la goană. Moșierii care aveau iobagi dădeau din umeri : oșteni și călăi n-are decît să trimită episcopul, dacă vrea să sugă sîngele poporului — ziceau ei.

Și episcopul într-adevăr porunci ca zeciuitorii să fie însoțiți de oșteni. În felul acesta treaba mergea cum mergea, căci cu oștenii nu-i bine să glumești ; una, două, nu știu decît să se bată. Pe cîți oameni nu îi stîlciră ei în bătăi, ba pe unii i-au și ucis. Pe alții i-au pus în fiare și i-au dus ; nimeni nu știe unde. Celui ce nu plătea i se lua vaca sau calul : lasă că ai să plătești tu bani buni, ticălocule, dacă vei vrea să-ți mai vezi vita ! Așa a mers toată luna lui Faur.

Dar veni luna lui Mărțișor și se topi zăpada. La marginile pădurilor, toporașii își scoaseră căpșorul de sub rogoz, iar prin curături înflori cornul.

Într-una din zilele acestea frumoase și însorite de primăvară, se petrecu și întîmplarea de mai jos. Zeciuitorii umblaseră prin satul Voivodeni tocmai cînd se afla la el acasă și hotnogul Nagy Pál, care avea în stăpînirea lui doi iobagi. Zeciuitorii vrînd să ia vacile iobagilor, Nagy Pál luă partea năpăstuiților la început cu frumosul, dar apoi se iscă harță și bruftuluială. În cele din urmă, dumnealui domnul Nagy Pál nu se mai putut stăpîni și îl lovi pe zeciuitor — un armean — care căzu însîngerat în noroi. Sătenii, văzînd sînge, se înfuriară peste măsură și într-o clipită tot satul a pus mîna pe topoare și pe ciomege. Unul dintre lefegii fu doborît, iar ceilalți o luară la sănătoasa plini de răni și vînătăi. Zeciuitorul a fost călcat în picioare de-a rămas mort, apoi i-au scos leșul afară din sat, aruncîndu-l într-o hîrtoapă.

A vuit și clocotit după aceea satul ziua întreagă de parcă toată lumea și-ar fi pierdut mințile. Oamenii umblau pe uliți cete, cete, bînd și chiuind.

Numai spre seară se treziră și-abia atunci se înfricoșară. Cîțiva inși s-au dus în grabă la Nagy Pál : ce se va întîmpla ? Hotnogul era gata să încalece :

— După cum vedeți și eu îmi iau lumea în cap. Faceți la fel ; ascundeți-vă în munți pînă se va mai uita povestea asta. Altfel se va isprăvi urît hora noastră de azi.

Dintr-o goană, Vajdaházi Nagy Pál a ajuns la Suceag, drept la Nagy Antal acasă.

— Ei frăţioare, uite sabia mea ; începînd de astăzi nu mai am altă avere. Tu eşti mai deştept decît mine, poate ştii să-mi spui ce am de făcut cu ea...

Şi îi povesti tot ce se petrecuse.

Nagy Antal nu zise decît atît :

— Ei, dacă-i aşa, n-ai decît s-o scoţi din teacă, fiindcă şi eu fac la fel, în această clipă binecuvîntată...

*

În noaptea aceea pe piscul muntelui Báthory se aprinseră focuri de ruguri care au ars în vîlvătăi pînă în zori. A fost de ajuns să le zărească un singur om, şi satul întreg a început să roiască. Unii au luat-o la goană sub cerul spuzit de stele, pînă afară în hotarul satului, de unde s-au întors apoi povestind că jur împrejur, pînă unde vezi cu ochii, nu zăreşti altceva pe munţi decît focuri aprinse. Au aflat astfel că focul şi pîrjolul se întinde în toată ţara Ardealului, în Biharia, şi în Niraj. Ceea ce văzînd, oamenii se liniştiră cu totul şi se întoarseră pe la casele lor. Dar sosiţi acasă, fiecare din ei scotoci prin locuri tainice unde în bună vreme erau ascunse coasele cu vîrf ascuţit, topoarele cu coadă lungă şi ghioagele de stejar cu cap plumbuit. Mulţi dintre „nemeşii cu şapte pruni"[1] îşi lepădară opincile, încălţîndu-se cu cizme, încinseră sabia, luară pe umăr suliţa, arcul şi tolba de săgeţi şi îşi înşeuară caii.

Satul porni la drum înainte de ivitul zorilor. În fruntea cetei ţăranilor tălpaşi mergea Martin iobagul, iar în fruntea călăreţilor Vajdaházi Nagy Pál. Porunca dată de Budai Nagy Antal suna aşa : nici la dreapta, nici la stînga, ci drept înainte, printre munţi, spre Dej, lîngă Someş.

Budai Nagy Antal se uită lung în urma lor. Se aşeză pe prispa casei. Era obosit. Ar fi vrut să poată cumpăni lucrurile, să cîntărească întîmplările din vremea din urmă, dar creierul nu-i răspundea la nici o întrebare, nu simţea

[1] Nobilimea săracă.

decît apăsarea oboselii, iar în fața ochilor i se așeza mereu o pîclă deasă și întunecată, prin care nu-i puteau străbate privirile, oricît se trudea. În jurul lui, în sat, domnea peste tot o liniște înfricoșătoare, iar pe muntele lui Báthory flăcările focurilor păleau din ce în ce mai mult, topindu-se în lumina zorilor ce se iveau la răsărit.

Văzu apoi cum răsare soarele și cum se sting unul cîte unul focurile vestitoare de primejdii... În acea clipă peste țara Ardealului răsărea un soare nou, iar flăcările focurilor vestitoare de bejenie se iroseau în neființă. Mai înțelese atunci că în locul focurilor va începe să curgă sîngele. Mai întîi sîngele popilor, apoi sîngele domnilor, apoi sîngele oștenilor, iar în cele din urmă sîngele poporului. În locul focurilor stinse se vor aprinde în alte nopți noi vîlvătăi, vor înroși cerul și vor cuprinde parohiile, bisericile, mănăstirile, castelele, orașele și cetățile. Știa că el va trebui să calce adînc prin această băltoacă de sînge, să treacă prin aceste focuri, împreună cu toți cei care porniseră la drum din porunca lui.

Frămîntînd gîndurile acestea obosise cumplit.

Soarele strălucea sus pe cer. Adierile vîntului îi aduceau în nări miresme primăvăratice de pămînt reavăn și dospit. În grajd auzi mugetul unei vaci, iar apoi nechezatul unui cal. În curte, vrăbiile își luară zborul în roiuri rotitoare cînd pisica se aruncă între ele. Se așezară pe acoperișuri ciripind într-o hărmălaie asurzitoare. Încercau să se înțeleagă pe limba lor. Pe coastele însorite de la poalele dealurilor nu ara însă nici un plug, iar satul era încremenit în tăcerea netulburată de zvonul nici unei mișcări omenești. Acolo munca murise...

— Doamne Dumnezeule.

Nagy Antal se scutură, ca să-și vie în fire, apoi se ridică. Se clătina ca un bolnav și tremura.

Ieși împleticindu-se în uliță. Nu vedea nici țipenie de om. Se rezemă de stîlpul porții și rămase acolo nemișcat. Aștepta. Din cînd în cînd privirea i se îndrepta spre munți. Era din ce în ce mai nerăbdător. Dar trebuia să aștepte, deși așteptarea era așa de grea în acele clipe, încît părea că i se oprește răsuflarea. Simțea că nu mai poate îndura, că se va prăbuși în chinul așteptării, ca vita care se poticnește sub povara jugului. În jurul lui, satul parcă murise

cu totul. Obrazul i se făcuse cenușiu, iar pe frunte îi străluceau broboane reci de sudoare.

Pe bolta cerului, soarele se urca din ce în ce mai sus cu aceeași majestuoasă uniformitate ca și în alte dăți.

Deodată se cutremură ca sub puterea unei lovituri. Privi spre munți. Văzu coborînd spre sat niște oameni călare, în șirag, unul cîte unul. Erau mulți, din ce în ce mai mulți și pe măsură ce se îmulțeau și se apropiau în Nagy Antal renășteau puterile vieții. Un strigăt lung și ascuțit îl izbi ca șfichiul unui bici. Nagy Antal se îndreptă din șale.

În fața lui se afla Cardoș Iacob, românul acela cu plete lungi și obraz zîmbăreț din Șomtelec. Era călare, în cap purta o căciulă neagră de miel, pe umeri țundră, la brîu sabia, iar la oblîncul șeii avea legat un topor. În dosul lui se înghesuiau muntenii veniți pe căluți mocănești cu părul zbîrlit. Erau cu toții veseli și înarmați. Să fi fost mai bine de două sute. Și Iacob Cardoș îi spuse :

— Iată-ne, Antal, sîntem aici, așa cum ți-am făgăduit. Gata să te urmăm !

Nagy Antal încălecă și ieși în drumul mare. Acolo smuci hățurile calului și se opri să privească în jurul său. Ulița era plină de popor : și femei, și copii, și bărbați. Privirile lui se opriră la Ana, dar cu toate că o vedea, i se părea că fata era departe de el, atît de departe, încît nu mai era cu putință să ajungă pînă la ea : nu era decît o amintire veche, de demult.

Calul începuse să zburde sub el. Își împlîntă pintenii în coastele lui și dădu un chiot năprasnic :

— În numele Domnului, înainte, după mine !

...Peste o săptămînă, patruzeci de mii de oameni așezară tabăra pe dealul Bobîlnei, lîngă satul Olpret. Patruzeci de mii de țărani și de nemeși opincari care stăteau sub poruncile lui Budai Nagy Antal, ale hotnogului Vajdaházi Nagy Pál, ale lui Iacob Cardoș și ale lui Martin, iobagul.

*

Grăbiți ! Grăbiți ! Ziua și noaptea ! Voievodul a poruncit să se pună șeile pe cai, iar steagul episcopului fîlfîie desfăcut. Boierii își încing platoșele și o sabie

însîngerată purtată prin țară cheamă la arme husărimea și pe lăncierii tălpași secui.

Grăbiți ! Grăbiți ! Ziua și noaptea ! Tabăra trebuie împrejmuită cu căruțe legate între ele cu lanțuri și înconjurată de șanțuri adînci. E de strîns făină și de adunat vite. De făcut rost de platoșe, de straie de piele, de lănci, de suliițe și de topoare pentru oameni, de șei și frîie pentru cai, de alcătuit pîlcuri și steaguri de lăncieri și de halebardieri, de deprins ostașii să știe să poarte platoșa și de învățat călăreții să lupte pe cal. Oamenii din popor trebuiau deprinși să mînuiască arcurile, să taie cu sabia, să străpungă cu suliița și să izbească cu buzduganul. Trebuiau prefăcuți într-o oștire curajoasă, iar omul blînd și milos schimbat în necruțător ucigaș.

Grăbiți ! Grăbiți ! Ziua și noaptea ! La Cluj au început să se adune oștile stăpînirii. Se află acolo însuși voievodul. Măria Sa Csáki István, dimpreună cu trupele sale ; e acolo episcopul, domnul Lépés Győrgy, cu steagurile lui, iar domnul Tamási Henrich și domnul Kusályi Jakch cu secuii lor fioroși au ajuns la Mureș.

Într-o dimineață de vară, prostimea zări lîngă Someș oastea voievodului : șase mii cinci sute de oameni. Și bieții oameni înmărmuriră. Au început să tremure de frică și să plîngă asemeni copiilor. Schelălăiau precum cîinele pe care-l așteaptă gîrbaciul. Și uitară cu totul că în mîinile lor aveau arme, arme cu care puteai ucide.

Cînd au ales pe cinci dintre ei ca să se înfățoșeze voievodului rugîndu-se de îndurare, Budai Nagy Antal a crezut că totul s-a sfîrșit.

Cinci inși plecară pe la ceasul prînzului în tabăra voievodului să ceară milostivire. Unul singur se întoarse de acolo pe cînd amurgea. Unul singur cu un sac de piele în spinare. În sac patru capete pline de sînge năclăit.

Erau capetele țăranilor plecați să ceară milostivire.

*

A doua zi, voievodul porunci trîmbițașilor să sune, dînd de veste căpeteniilor să desfășoare steagurile de luptă și oștirii să pornească năvală peste tabăra de la

Bobîlna. Dar acolo nu se mai aflau niște țărani cuprinși de frică ; nici unul singur nu mai tremura și nu se mai văicărea. Toți aveau arme în mîini și scrîșneau din dinți, ca lupii cei turbați.

Zadarnic au tras tunurile în cetatea de căruțe a țărănimii, zadarnic și-au risipit arcașii săgețile, zadarnic a fost și asaltul lăncierilor tălpași, după cum și năvala husarilor tot în sînge s-a prăbușit cînd au încercat să pătrundă printr-o spărtură făcută cu mari jertfe, fiindcă s-au pomenit în fața lor cu țărani îmbrăcați în zale, care mînuiau buzduganele cu coadă lungă în așa fel încît de izbitura lor nu te apăra nici un fel de coif sau armură, și nu scăpa nici omul, nici animalul...

După ce oștenii voievodului se istoviră în atîtea asalturi deșarte, s-au pus în mișcare în rînduri largi carele ferecate. Porniră încet, dar apoi coborau din ce în ce mai năpraznic pe panta dealului. Deodată se desfăcură în două părți și bătălia luă sfîrșit. Oastea voievodului făcu stînga împrejur. Lefegii fugeau cu capetele trase între umeri și cu platoșele lungi luate în spinare, iar cei ce bocăneau cu lănciile în aceste scuturi nu erau alții decît nemeșii de țară ai lui Vajdaházi Nagy Pál.

Pe cînd amurgea, țărănimea ieșită din minți, îmbătată de sîngele vărsat, își striga în delir bucuria biruinței.

Budai Nagy Antal porunci trîmbițașilor să dea semnul adunării...

El se aștepta ca a doua zi să se dezlănțuie din nou oștirile voievodului.

În loc de atac, sosiră în tabără trei ofițeri... Măria sa voia să stea la sfat pașnic cu căpeteniile țărănimii.

*

Sfatul a început în cele dintîi zile ale lunii lui Cuptor, în conventul stăreției din Mănăștirul Clujului. Erau acolo de față, pe de o parte, voievodul, episcopul,ișpanii secuilor, iar de partea cealaltă, Budai Nagy Antal, preotul Ujlaki Bálint și Martin, iobagul :

Preotul Bálint a așternut pe hîrtie, în scris, voința iobagilor : de acum înainte, poporul să poată plăti zeciuiala dijmei în bani umblători, cu nici un preț dijma să nu fie mărită la una din două părți, iobagii să aibă dreptul de a se muta slobozi dintr-un loc în altul, precum și dreptul de a-și folosi averea după dorința și priceperea lor. Stăpînul să nu mai fie moștenitorul averii iobagilor. Inchiziția să fie oprită, iar luarea împărtășaniei din sfîntul potir să fie îngăduită.

Boierii scrîșniră din dinți. Vlădica sări ca ars : „Înțeleg să stau de vorbă cu prostimea, dar nu cu ereticii". Auzind vorbele acestea se ridicară și boierii : „Atunci mai bine să ne luptăm". Nu rămase, șezînd liniștit la locul lui, decît voievodul, deși dintre toți cei de față el era cel mai înfuriat.

— Boieri dumneavoastră, din aceste cereri nu putem scărița nici o iotă, zise părintele Bálint.

Atunci se ridică voievodul. Dar nu zise decît atît :

— Pînă mîine să mai chibzuim...

După un timp, voievodul se apropie de Budai Nagy Antal, îl privi o bucată de vreme fără să scoată o vorbă, apoi îl întrebă :

— Unde ai învățat să conduci oștiri ?

Nagy Antal zîmbi :

— Am slujit, Măria Ta, în oastea lui Zișka și a lui Prokop... Am avut de la cine să învăț...

— Păcat de tine, adăugă voievodul, și se clinti din loc, gata parcă să plece. Dar se răzgîndi și adăugă :

— Mîine vom iscăli punctele. Tu să vorbești cu popa acela al tău. De potir să nu mai faceți amintire acum, dar aflați un lucru : pe călugărul Iacob nici eu nu-l pot suferi, așa că în curînd o să-i facem vînt de-aici. Iar episcopul de acum înainte nu va mai vedea potirul în mîinile popilor voștri, dacă nici voi nu-i veți zăhăi pe popii lui.

Nagy Antal stătu și se gîndi :

— Primim și așa. Dar țărănimea să-și poată păstra armele și să aibă dreptul să se adune în fiecare an...

— Și tu vei intra în oastea mea.

— Pînă mîine să mai chibzuim, Măria Ta...

*

În ziua următoare, cea de a şasea zi a lunii, punctele au fost primite şi iscălite. De voievod, în numele ţării, de işpani, în numele boierilor şi de episcop, în numele bisericii. De partea cealaltă au subscris Budai Nagy Antal, în numele nemeşilor cu şapte pruni, părintele Bálint, în numele celor ce urmau credinţa cea nouă şi Martin, în numele iobagilor.

La despărţire, Nagy Antal îi vorbi astfel voievodului :

— Măria ta, eu nu intru sub steagul tău.

— Păcat. Singura ta cale asta era... pe care te îmbii eu...

Nagy Antal surîse.

— Mai este şi o altă cale, Măria Ta, aceea pe care o bătătoresc cu mine împreună o sută de mii de ţărani.

— Greşeşti, Nagy Antal. Calea aceea, află de la mine, nu duce acolo unde crezi tu, ci acolo unde ştiu eu : la spînzurătoare.

Anti păli şi fără să vrea îşi duse mîna la sabie. Ieşind repede din încăpere, voievodul nu-i văzuse mişcarea.

— Dulăul latră chiar după ce i-ai zdrobit dinţii, mormăi Antal, dar obrazul lui rămase şi mai departe alb ca varul.

...Din Mănăşturul Clujului, voievodul se grăbi să ajungă cît mai curînd la Căpîlna : cele trei naţii legiuite ale Ardealuiui [1] încheiaseră înţelegere de arme între ele : împotriva tuturor celorlalţi...

Prostimea adusese prea mare înjosire asupra tagmei boierilor. Ruşinea nu putea fi spălată decît cu sînge...

*

Deodată cu sosirea toamnei, războiul porni din nou şi ţăranii fură din nou biruitori. Dar pe urmă nu mai răzbiră. Zadarnice au fost toate strădaniile căpeteniilor. Zadarnic i-au îndemnat ei pe oameni fie cu vorbe frumoase, fie cu sudălmi, poporul parcă şi-ar fi pierdut răsuflarea. O

[1] Adică : ungurii, saşii şi secuii, ştiut fiind că românii erau excluşi de la conducere.

seamă de țărani începuseră să fugă din tabără, să prade și să omoare fără rost, fără socoteală.

Peste iarnă, oastea lui Nagy Antal, într-o ultimă opintire, dădu o raită de la Aiud pînă la Cluj și ocupă orașul.

— Măcar o să pot să dau răsplata cuvenită sașilor ăstora pentru arderea pe rug a ereticilor, zise căpetenia către Nagy Pál.

Dar aceasta fu cea din urmă biruință. Oștirea voievodului a înconjurat orașul și nimeni nu mai putea nici ieși din el și nici intra.

În luna Crăciunului începură să rabde de foame, iar de anul nou nu mai era în oraș nici o fărîmă de hrană. Oamenii începură să treacă în tabăra voievodului, unde erau de toate, din belșug, iar fugarilor li se făgăduia iertare.

Cuprins de nelinişte, Nagy Antal cutreiera zi de zi meterezele și foișoarele, de unde putea vedea așezarea oștirilor voievodului. Căuta o spărtură pe unde să-și poată strecura oamenii afară din oraș. Iscoadele lui cercetau ziua și noaptea împrejurimile ; dar inelul oștirilor care înconjurau cetatea era zi de zi mai strîns și mai de nepătruns. Voievodul nu dormea.

Într-o seară, Nagy Antal se întorcea singur la sălașul său, cînd se pomeni față în față cu o mulțime de oșteni care îi ațineau calea.

— Ce vreți ?, tresări el, uitîndu-se în ochii lor. Erau niște sătmăreni, oameni mari și zdraveni, de la șes. O clipă oștenii părură nedumeriți, dar apoi unul din ei ieși în față. Nagy Antal trase sabia.

—Jos sabia, căpitane ! O scoți în zadar — strigă oșteanul — și se năpusti drept în sabia lui Nagy Antal.

— Înapoi ticăloșilor — răcni Antal — și, aruncînd între atacatori leșul plin de sînge al ortacului lor, tăbărî ca trăznetul asupra celorlalți.

Folosindu-se de zăpăceala care îi cuprinsese pe răzvrătiți pentru cîteva clipe Nagy Antal izbuti să intre într-un gang, să închidă poarta în urma lui și chiar să pună ranga de fier ce slujea ca încuietoare. Cei de afară, cuprinși de furie, se năpustiră asupra porții, țipînd cît îi ținea gura. Dar nu peste mult se abătu pe acolo o patrulă de călăreți. Oștenii înconjurară pe răzvrătiți, punîndu-le sulița în coaste. După ce aceștia fură legați cobză, Nagy Antal ieși din casă.

Cei prinşi mărturisiră că au fost plătiţi să răpească pe căpetenia oştirilor ţărăneşti, şi să-l ducă, viu sau mort, în faţa voievodului, care a făgăduit răsplată iertătoare şi slobodă trecere.

— Aşadar aici am ajuns !...

Antal nu mai stătu mult pe gînduri.

A doua zi, în amiaza mare, puse să sune trîmbiţele şi năvăli pe poarta dinspre Mănăştur cu întreaga lui oştire asupra lefegiilor împlătoşaţi şi înzăuaţi ai voievodului. Ţăranii şi-au închis ochii, şi-au întins coasele şi suliţele şi, urlînd de foame şi de frică, se năpustiră înainte...

Lupta nu ţinu nici o jumătate de ceas şi ţărănimea era zdrobită. Cei puţini care au izbutit să scape, au fugit înfricoşaţi în munţi, unde bîntuia un ger năpraznic, ascunzîndu-se în fund de văgăuni, în şanţuri şi în desiş de codru.

A doua zi dimineaţă, husarii, care au avut poruncă să răscolească tot ţinutul, găsiră sute de ţărani îngheţaţi. Multe din leşuri erau sfîşiate de lupi.

Vajdaházi Nagy Pál, Iacob Cardoş, Martin şi alţi şase hotnogi au fost prinşi de vii. Voievodul a pus să fie traşi în ţeapă.

Dar Budai Nagy Antal n-a mai fost văzut niciodată, nici viu, nici mort. Erau unii cărora li s-a părut că l-ar fi zărit răsturnîndu-se de pe cal, sub lovitura de topor a unui husar.

Voievodul, după bătălie, a poruncit să fie căutat şi printre morţi, dar cu toată truda leşul lui n-a putut fi găsit... De bună seamă capul i-a fost strivit de copitele cailor...

(1932)